

بررسی رابطه دنیاگرایی و سلامت روانی

الله‌رضا اکبری* / علی فتحی‌آشتیانی**

چکیده

هدف این پژوهش تبیین رابطه دنیاگرایی و سلامت روان است. برای سنجش سلامت روانی از پرسش‌نامه (GHQ-28) که گلدبرگ و همکاران برای اولین بار آن را تنظیم کرده بودند، استفاده شد. برای سنجش دنیاگرایی با استفاده از منابع اسلامی یک پرسش‌نامه شصت سؤالی تهیه کردیم که روایی و اعتبار هر دو پرسش‌نامه در سطح بالا و قابل قبولی است. این دو پرسش‌نامه در جامعه طلاب و دانشجویان، و در یک نمونه ۲۷۶ نفری اجرا شد. نتایج حاصل از پژوهش نشانگر رابطه منفی و معنادار بین دنیاگرایی و سلامت عمومی است. همچنین بین دنیاگرایی و نوع تحصیلات (حوزوی، دانشگاهی) رابطه مثبت و معنادار به دست آمد که از بالاتر بودن سطح دنیاگرایی در دانشجویان در مقایسه با طلاب حکایت دارد. بین دنیاگرایی و وضعیت تأهل (متأهل، مجرد) نیز رابطه مثبت و معنادار به دست آمد؛ به این معنا که دنیاگرایی در افراد مجرد بیش از افراد متأهل است. نمونه آماری از طریق روش تصادفی خوشه‌ای برگزیده شد. برای بررسی فرضیه‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده، از روش‌های آماری آزمون t همبستگی پیرسن، محاسبه واریانس و محاسبه ضریب اعتبار با استفاده از برنامه نرم‌افزاری SPSS استفاده شد. کلیدواژه‌ها: دنیاگرایی، تجمل‌گرایی، آخرت‌گرایی، سلامت روانی، اضطراب و بی‌خوابی، افسردگی.

* کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قدس سره

** استاد دانشگاه علوم پزشکی بقیةالله (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف). دریافت: ۸۸/۹/۲۵ - پذیرش: ۸۸/۱۰/۱۳

مقدمه

سلامت روانی، آرزوی همه ملت‌هاست و علم روان‌شناسی وظیفه دارد تا حد ممکن سلامت روانی را تعریف، و عوامل آسیب‌رسان به آن را شناسایی و راه‌کارهایی برای از بین بردن اسبابی که سلامت عمومی را به خطر می‌افکند، ارائه دهد. این پژوهش در جهت انجام این رسالت خطیر صورت می‌گیرد. بر اساس آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت عصمت و طهارت، یکی از عوامل اساسی و مهم که می‌تواند سلامت روانی را به خطر بیفکند، دنیاگرایی و علاقه شدید به دنیاست. افراد مؤمن، به حقانیت کلام معصومان علیهم‌السلام کاملاً ایمان دارند. بررسی این نظریه در نظر اهل ایمان، نه برای اثبات صحت و سقم کلام نورانی معصومین علیهم‌السلام، بلکه برای تبیین آن کلام در مقایسه با زبان آکادمیک است؛ زیرا ما هیچ شکی در حقانیت گفتار اهل بیت علیهم‌السلام نداریم. رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

کسی که روزگار را در حالی بگذراند که تمام همتش به دنیا معطوف باشد، در نزد خدا هیچ ارزش و منزلتی ندارد و خدا قلب او را با چهار ویژگی ملازم می‌سازد: ۱. نگرانی که هیچ‌گاه دست از سر او بر ندارد؛ ۲. سرگرمی و اشتغالی که هرگز از آن فارغ نشود؛ ۳. احساس فقر و تنگدستی که هیچ وقت به بی‌نیازی منتهی نمی‌شود؛ ۴. آرزویی که هیچ‌گاه به آن نرسد.

این فرمایش رسول خدا و بسیاری آیات و روایت دیگر درباره مذمت دل‌بستگی و تعلق به دنیا و مدح و ستایش وارستگی و زهد، ما را بر آن داشت تا رابطه بین دنیاگرایی و سلامت روان را بررسی کنیم و به زبان علمی روز، و در قالب یک کار میدانی ارائه دهیم.

دنیاگرایی

با بررسی سخنان عالمان دین و نظر در آیات و روایات می‌توان دنیاگرایی را

چنین تعریف کرد: «دنیاگرایی یعنی محبت استقلالی به دنیا داشتن، به گونه‌ای که انگیزه و محرک رفتار انسان و غایت فعالیت‌های او دنیا باشد». کسی که فراتر از دنیای محسوس و لذت‌های حسی چیزی را قبول ندارد و انگیزه اصلی فعالیت‌های خارجی و ذهنی او دنیاست و غایتی فراتر از دنیا را در نظر ندارد، از یاد خدا و آخرت غافل است، چنین افرادی تنها زندگی دنیوی را اراده کرده‌اند و شعاع علم آنها فراتر از دنیای محسوس را شامل نمی‌شود. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ»؛ روی‌گردان باش از کسی که از یاد ما روی‌گردان شد و اراده نکرد مگر زندگی دنیا را و این دنیا نهایت علم اوست». همچنین در جای دیگر می‌فرماید: «يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ»؛ به تمتع و شهوترانی و شکم‌چرانی چون حیوانات پرداختند و گفتند: «زندگی ما جز همین نشئه دنیا و مرگ و حیات طبیعت نیست و جز او کسی ما را نمی‌میراند».

بنابراین، دلخوشی این افراد به فراهم بودن نعمت‌های مادی بستگی دارد و غم و اندوه آنان به خاطر از بین رفتن دنیا است؛ محرک هیجانات، رفتارها و حرکات و سکون آنها دنیاست و فکر و ذکر آنها در چارچوب دنیای محسوس دور می‌زند؛ و آخرت را یا قبول ندارد و یا از آن غافل هستند. چنین افرادی دنیاگرا بوده، و این ویژگی مذموم آنها را «دنیاگرایی» می‌نامند.

سلامت روان

بهداشت روانی از پیشینه‌ای به قدمت انسان متمدن و تاریخچه‌ای کوتاه، به لحاظ علمی، برخوردار است. با اینکه فیلسوفان هزاران سال درباره «سعادت» سخن گفته‌اند، صرفاً در سال ۱۹۰۸ بود که نخستین جمعیت برای سلامت روان تأسیس گردید. در سال ۱۹۱۹ «جامعه ملی سلامت روان» تشکیل شد که به تدریج به

«کمیته بین‌المللی سلامت روان» تبدیل شد و نشریه‌ای به نام «سلامت روان» منتشر کرد تا یافته‌های پیشرو در سراسر جهان را گردآوری کند و ارتباط و همکاری دست‌اندرکاران این حوزه را تسهیل کند.^۷

روان‌شناسان بسته به اینکه به کدام یک از مکاتب روان‌شناسی گرایش دارند - معیارهای سلامت روانی در نظر آنان چیست، چه تعریفی برای رفتار هنجار اتخاذ می‌کنند و نگرش آنها در مورد انسان کدام است - تعریف‌های مختلفی برای سلامت روانی بیان کرده‌اند که به صورت اجمالی به برخی از آنها اشاره کرده، سپس تعریف جامع‌تر را بیان می‌کنیم.

فرهنگ روان‌پزشکی کمپل، سلامت روانی را: «احساس رضایت و بهبود روانی و تطابق کافی اجتماعی با موازین مورد قبول هر جامعه» تعریف کرده است.^۸

کاپلان و سادوک این اصطلاح را «حالت بهزیستی هیجانی که افراد قادر می‌باشند به راحتی درون جامعه‌شان عمل کنند و پیشرفت‌ها و خصوصیات شخص برایشان رضایت‌بخش است» تعریف کرده‌اند.^۹

از دید روان‌پزشکان، سلامتی عبارت است از تعادل در فعالیت‌های زیستی، روانی و اجتماعی افراد که انسان از این تعادل سیستمیک و ساختارهای سالم خود برای سرکوب کردن و تحت کنترل درآوردن بیماری استفاده می‌کند. کارشناسان سازمان بهداشت جهانی سلامت فکر و روان را این‌طور تعریف می‌کنند: سلامت فکر عبارت است از قابلیت ارتباط موزون و هماهنگ با دیگران، تغییر و اصلاح محیط فردی و اجتماعی و حل تضادها و تمایلات شخصی به‌طور منطقی، عادلانه و مناسب.

لویسنون و همکارانش (۱۹۶۲) سلامتی روان را این‌طور تعریف کرده‌اند: «سلامتی روان عبارتست از اینکه فرد چه احساسی نسبت به خود، دنیای اطراف

و محل زندگی، اطرافیان مخصوصاً با توجه به مسئولیتی که در مقابل دیگران دارد، چگونگی سازش وی با درآمد خود و شناخت موقعیت مکانی و زمانی خویش». کارل مننجر می‌گوید «سلامت روانی عبارتست از سازش فرد با جهان اطرافش به حداکثر امکان به طوری که باعث شادی و برداشت مفید و مؤثر به طور کامل شود».

فرهنگ بزرگ لاروس، بهداشت روانی را استعداد روان برای هماهنگی، خوشایند و مؤثر کار کردن، برای موقعیت‌های دشوار انعطاف‌پذیر بودن و برای بازیابی تعادل خود، توانایی داشتن تعریف کرده است. سازمان جهانی بهداشت، بهداشت روانی را چنین تعریف می‌کند: «توانایی کامل برای ایفای نقش‌های اجتماعی، روانی و جسمی». این سازمان معتقد است بهداشت روانی تنها نبود بیماری یا عقب‌ماندگی نیست.

مکتب‌های مختلف روان‌شناسی با توجه به دیدگاه‌های خاص خود درباره سلامت روانی نظراتی دارند که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱. مکتب زیست‌گرایی؛ این مکتب اساس روان‌پزشکی را تشکیل می‌دهد و بر این باور است که بهداشت روانی زمانی وجود خواهد داشت که بافت‌ها و اندام‌های بدن به طور سالم کار کنند؛ هر نوع اختلال در دستگاه عصبی و فرآیندهای شیمیایی بدن، اختلال روانی به همراه خواهد آورد.

۲. مکتب روان‌کاوی؛ معتقد است بهداشت روانی یعنی کنش متقابل موزون بین سه عنصر مختلف شخصیت که عبارتند از: نهاد، من و من برتر. بدین ترتیب که «من» باید بتواند بین تعارض‌های «نهاد» و «من برتر» تعادل به وجود آورد.

۳. مکتب رفتارگرایی؛ در تعریف بهداشت روانی، بر سازگاری فرد با محیط تأکید دارد. این مکتب معتقد است که رفتار ناسالم نیز مانند سایر رفتارها، در اثر تقویت آموخته می‌شود. بنابراین، بهداشت روانی نیز رفتاری است که آموخته می‌شود.

۴. **مکتب انسان‌گرایی؛** معتقد است بهداشت روانی یعنی ارضای سطوح پایین و رسیدن به سطح خودشکوفایی؛ هر عاملی که فرد را در سطح ارضای نیازهای سطوح پایین نگه‌دارد و از خودشکوفایی او جلوگیری کند، اختلال رفتاری به وجود خواهد آورد.

۵. **مکتب بوم‌شناسی؛** به اعتقاد پیروان این مکتب، عوامل موجود در محیط فیزیکی مانند صدا، آلودگی هوا، زیادی جمعیت، کوچکی محل سکونت و به خطر افتادن حریم، می‌توانند بهداشت روانی فرد را به خطر اندازند.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، تعاریفی که دربارهٔ افراد و مکاتب سلامت روان ارائه می‌دهند، بسیار با یکدیگر متفاوت‌اند. «هیچ توافق کلی بین روان‌پزشکان و روان‌شناسان دربارهٔ طبیعت سلامت یا بیماری روان وجود ندارد و هیچ تعریفی که مقبولیت همگانی داشته باشد ارائه نگردیده و هیچ معیار اساسی که به وسیله آن بتوان یک حالت روانی را اندازه‌گیری کرد، مشخص نشده است. برخی بر این باورند که هیچ تعریف عینی و یا معیاری نمی‌توان عرضه کرد؛ یعنی نمی‌توان یک مفهوم اساسی از «سلامت روان» که در سطح جهانی و همگانی مورد قبول باشد، ارائه داد. این افراد مدعی‌اند یک رفتار معین در فرهنگ یک جامعه، ممکن است رفتار عادی و سالم به شمار آید و حال آنکه همان رفتار در فرهنگ جامعهٔ دیگر ممکن است عصبی، غیرعادی و یا خطا و گمراهی منظور گردد. از این‌رو، استنتاج می‌کنند که همهٔ معیارها ناشی از تعصبات و تمایلات فرهنگی است. نظریه‌پردازانی که از این موضوع سخن می‌گویند، معتقدند دقیق‌ترین تعریف ممکن از سلامت روان، توافق، هم‌رنگی و همسانی با معیارها و رسوم و قواعد جامعه است. بنابراین، هر کس را به هر اندازه سالم می‌دانند که بتواند خود را با فرهنگ حاکم بر خویش تطبیق دهد.

این دیدگاه، نسبی‌گرایی مطلق را ترویج می‌دهد و ایرادهایی بر آن وارد است؛

مانند اینکه چرا مقبولیت اجتماعی نشانه سلامت روانی است؟ اگر جامعه‌ای نابسامان بود، آیا سلامت روانی آن منوط به مقبولیت اجتماعی و تطابق و سازش با آن جامعه است؟ این چه معیاری برای سلامت روان است؛ در حالی که انبیا و مصلحان و دانشمندانی که تغییرهای مثبت و عمیقی در جوامع خویش به وجود می‌آوردند، نه تنها همه از میانگین جامعه فاصله داشته، بلکه گاهی با تمام آداب و رسوم و افکار خرافی و جاهلی جامعه مبارزه کرده‌اند و در نهایت نیز مشخص شده است که حق با آنها بوده، جامعه دچار انحطاط و عقب‌ماندگی بوده است و آنها افرادی با سلامت کامل روانی بوده‌اند.

آزادی غیرمستدل در مترادف دانستن سلامت روان با مقبولیت اجتماعی و پوچی و بی‌معنی بودن آن، توجه عدّه زیادی از متفکران را به خود جلب کرده است. از این‌رو، به جست‌وجو برای تعاریف منطقی‌تر همت گماشته‌اند. روان‌شناسان و پزشکان بیماری‌های روانی، معیارهای مختلفی برای قضاوت درباره سلامت روان ارائه داده‌اند. برای مثال، شخصی از نظر روانی سالم محسوب می‌شود که میدان بدون رادع و مانعی جهت رشد، گسترش و تحقق نفس داشته باشد؛ خودشناس باشد (دارای معرفت نفس باشد)؛ یعنی اطلاع دقیق و مطمئنی از هیئت، ماهیت و هویت خود داشته باشد؛ نسبت به انگیزه‌های خود بصیر بوده و خود را قبول کند؛ دارای سعه صدر و تحمل زیاد در برابر مشکلات و مصائب باشد و از تضادهای فلج‌کننده ذهن آزاد باشد و تمامیت و یکپارچگی شخصیت داشته باشد».

فرضیه‌های پژوهش

الف. فرضیه اصلی

بین دنیاگرایی و سلامت روانی رابطه منفی وجود دارد.

ب. فرضیه‌های فرعی

۱. در زنان دنیاگرایی بیشتر از مردان است؛
۲. بین دنیاگرایی و نوع تحصیلات رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

در این پژوهش از روش تحقیق توصیفی، گذشته‌نگر استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش دو گروه را در بر می‌گیرد. اول طلاب علوم دینی شاغل به تحصیل در سال تحصیلی ۸۱-۸۲ در مقطع سطح سه و خارج از شهرستان قم می‌باشد که در یکی از رشته‌های علوم انسانی در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد نیز اشتغال به تحصیل دارند؛ گروه دوم دانشجویان رشته علوم انسانی در سال تحصیلی ۸۱-۸۲ در تهران می‌باشد. برای انتخاب گروه نمونه در جامعه طلاب، از آنجا که مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) بزرگترین مجموعه‌ای بود که در آنجا هم به علوم حوزوی و هم به علوم انسانی دانشگاهی اشتغال داشتند گروه نمونه خود را از این مجموعه انتخاب کردیم. از آنجا که این مجموعه تنها از مردان تشکیل شده است، بخش دیگر گروه نمونه طلاب را از دفتر تبلیغات اسلامی انتخاب کردیم که وضعیتی مشابه مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) برای خانم‌های طلبه را دارد. از جامعه دانشجویان دانشگاه‌های علوم انسانی تهران، چون دانشگاه علامه طباطبایی یکی از بزرگ‌ترین مراکز دانشگاهی، و معرف تنوع رشته‌های علوم انسانی است، گروه نمونه دانشجویی خود را از دانشگاه علامه طباطبایی انتخاب کردیم. روش نمونه‌گیری این پژوهش «نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای» است. در این پژوهش ابتدا دانشگاه‌های مختلف علوم انسانی شهر تهران به منزله واحدهای نمونه‌گیری در نظر گرفته شد و سپس از بین آنها، دانشگاه علامه طباطبایی به صورت اتفاقی انتخاب شد. برای آنکه گروه نمونه ما حاکی از تنوع رشته‌ها و نیز

جنسیت باشد، به یکی از خوابگاه‌های دانشگاه علامه (شهید مطهری) که از تمام دانشکده‌های این دانشگاه در آن حضور داشتند، و نیز به دانشکده روان‌شناسی که معرف تنوع رشته‌ها و همچنین جنسیت بود، رقتیم و پرسش‌نامه‌ها را در بین آنها توزیع کردیم. نتایج نشان می‌دهد که افراد شرکت‌کننده در این پژوهش از ۲۶ رشته می‌باشند.

از آنجا که پرسش‌نامه دنیاگرایی و سلامت عمومی (GHO-28) باید در دو جامعه طلاب و دانشجویان با توصیفاتی که بیان شد، اجرا می‌گشت، پخش پرسش‌نامه در دانشکده روان‌شناسی علامه طباطبایی، خوابگاه شهید مطهری و موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره) و دفتر تبلیغات اسلامی هم زمان صورت گرفت. اجرای پرسش‌نامه در مکان‌های عمومی که از تمام رشته‌ها در آنجا حضور داشتند، مانند کتابخانه و پیلوت، به صورت فردی و در روزهای پیاپی انجام گرفت؛ به این صورت که با تک تک افراد به صورت فردی صحبت کردیم و آنها را از هدف پژوهش، محرمانه بودن نتایج، ضرورت نداشتن ذکر نام و مشخصات خاص و توجه دادن به دستورالعمل‌های موجود در بالای پرسش‌نامه قرار دادیم و از آنها خواستیم که با صداقت جواب‌های خود را بنویسند و در صورت تمایل نداشتن به همکاری، برگه را سفید تحویل دهند. از آنجا که پژوهش از نوع همبستگی می‌باشد و در این‌گونه پژوهش‌ها برای حجم نمونه تعداد ۲۰۰ نفر کفایت می‌کند، برای آنکه مطمئن شویم که تعداد پرسش‌نامه‌های تکمیل شده از ۲۰۰ عدد کمتر نمی‌شود، ۳۲۰ پرسش‌نامه توزیع شد که با حذف پرسش‌نامه‌های ناقص و سفید، در مجموع ۲۷۶ پرسش‌نامه کامل به دست آمد که نتایج آن با دقت در برنامه نرم‌افزاری SPSS وارد شد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا از روش آمار توصیفی برای دسته‌بندی، جدول‌بندی، شاخص‌های توصیفی، میانگین و انحراف استاندارد استفاده شد و

پس از آن، با بهره‌گیری از آمار استنباطی، به تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده، و بررسی پرسش‌های پژوهش پرداختیم.

برای بررسی فرضیه‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده، از روش‌های آماری آزمون t مستقل، همبستگی پیرسن، محاسبه واریانس و محاسبه ضریب اعتبار با استفاده از برنامه نرم‌افزاری SPSS، استفاده شد.

ابزارهای پژوهش

پرسش‌نامه دنیاگرایی

۱. روایی محتوای پرسش‌نامه دنیاگرایی

برای تشخیص روایی محتوا، پرسش‌نامه دنیاگرایی را با ارائه مستندات روایی^۱ و قرآنی هر سؤال، به ده نفر از کارشناسان اسلامی ارائه کردیم و مناسبت و ارتباط هر پرسش تست با دنیاگرایی را مورد سؤال قرار دادیم که هر ده نفر، پرسش‌نامه دنیاگرایی را مناسب و مرتبط با دنیاگرایی دانستند. بعضی از کارشناسان بعد از تأیید روایی محتوا، دیدگاه‌های تکمیلی خود را نیز ارائه کرده بودند که در بازبینی تست، دیدگاه‌های آنها اعمال شد.

۲. روایی سازه‌ای پرسش‌نامه دنیاگرایی

یکی از روش‌های تعیین روایی سازه‌ای هر آزمون، وجود همبستگی رضایت‌بخش بین خرده‌آزمون‌های آن با یکدیگر و با کل آزمون است.

جدول ۱: همبستگی بین خرده‌آزمون‌های دنیاگرایی با یکدیگر و با دنیاگرایی

عوامل دنیاگرایی	ویژگی‌های روانی	گرایش‌های اجتماعی	عدم گرایش به عبودیت	تجمل‌گرایی	عدم تعبد به احکام	آخرت‌گرایی	دنیاگرایی
ویژگی‌های روانی	۱						
گرایش‌های اجتماعی	۰/۵۱۵	۱					
عدم گرایش به عبودیت	۰/۳۶۹	۰/۵۶۳	۱				
تجمل‌گرایی	۰/۴۹۴	۰/۶۶۶	۰/۵۳۸	۱			
عدم تعبد به احکام	۰/۳۹۷	۰/۶۲۱	۰/۶۲۹	۰/۵۸۵	۱		
آخرت‌گرایی	۰/۳۹۲	۰/۶۲۹	۰/۵۷۹	۰/۵۹۵	۰/۶۱۵	۱	
دنیاگرایی	۰/۶۳۰	۰/۸۳۹	۰/۷۷۷	۰/۸۲۹	۰/۸۱۱	۰/۸۱۴	۱

همان‌گونه که از جدول به دست می‌آید، تک تک مؤلفه‌های دنیاگرایی با یکدیگر همبستگی بسیار بالایی دارند که در تمام موارد $N=276$ و $P=0/0001$ می‌باشد. همبستگی بین مؤلفه‌های دنیاگرایی از $r=0/369$ تا $r=0/839$ متغیر است.

۳. اعتبار پرسش‌نامه دنیاگرایی

اعتبار یک تست از راه‌های گوناگونی محاسبه می‌شود. منظور از اعتبار، درجه دقت اندازه‌گیری است و در پی آنیم که بدانیم اگر فردی را دو بار با روش مورد نظر بسنجیم، نتایجی که به دست می‌آید، با چه دقتی تکرار می‌شود. در پژوهش حاضر، اعتبار پرسش‌نامه دنیاگرایی از چند راه محاسبه شده، نتایج قابل قبولی را به دست آمده است.

الف) روش آلفای کرونباخ

در مرحله اول، تست دنیاگرایی را در بین ۱۰۷ نفر از طلاب و دانشجویان با نسبت مساوی توزیع کردیم که اعتبار این تست از راه محاسبه آلفای کرونباخ، $0/8921$ به دست آمد که بیانگر اعتبار قابل قبول پرسش‌نامه دنیاگرایی است.

ب) دوباره‌سنجی پرسش‌نامه

برای محاسبه اعتبار تست دنیاگرایی از راه دوباره‌سنجی، ابتدا ۱۰۷ نفر از دانشجویان و طلاب علوم دینی را به تعداد مساوی انتخاب کردیم و از آنها خواستیم پرسش‌نامه دنیاگرایی را پر کنند. بعد از گذشت یک ماه، دوبار پرسش‌نامه توسط این جمع تکمیل گردید. ضریب همبستگی نتایج حاصله از این دو نوبت اجرای پرسش‌نامه که از طریق همبستگی پیرسون محاسبه شد، $r=0/998$ به دست آمد که در سطح $p=0/0001$ معنادار می‌باشد. برای بررسی نتایج و مقایسه میانگین دو بار اجرای مختلف پرسش‌نامه، از آزمون t استفاده شد. آزمون t تفاوت معناداری را بین میانگین دو نوبت آزمون نشان نداد. نتایج آزمون t در جدول ذیل قابل مشاهده است.

جدول ۲: آزمون t وابسته به منظور بررسی اعتبار پرسش‌نامه دنیاگرایی از راه دوباره‌سنجی

P	ارزش t بدست آمده	درجه آزادی	انحراف معیار	میانگین	تعداد افراد	شاخص‌ها
						آزمون
۰/۹۹۸	-۳۵/۱۸۳	۱۰۶	۲۵/۴۱۶۱	۱۴۲/۸۵۰۵	۱۰۷	آزمون نوبت اول
		۱۰۶	۲۵/۸۸۲۶	۱۴۹/۱۸۶۹	۱۰۷	آزمون نوبت دوم

ج - روش تنصیفی

از آنجا که دنیاگرایی یک ویژگی برگرفته از فرهنگ اسلامی است و در فرهنگ اسلامی این ویژگی‌ها کمتر به صورت تست درآمده و کمی شده است، بنابراین، تست معادل برای دنیاگرایی وجود ندارد. در نتیجه، از روش تنصیفی استفاده شد.

باید توجه داشت که بر اساس این روش، تست مورد نظر فقط برای نمره‌گذاری به دو نیمه تقسیم می‌شود، نه برای اجرا؛ منظور آن است که یک تست در یک نشست و یا وقت واحد به آزمودنی داده می‌شود، اما دو نوع نمره از آن استخراج می‌گردد. یکی برای پرسش‌های فرد و دیگری برای پرسش‌های زوج، همبستگی این دو نمره، بیانگر میزان دقت تست در اندازه‌گیری افراد است.

جدول ۳: آزمون t وابسته جهت بررسی اعتبار تنصیفی پرسش‌نامه دنیاگرایی

P	ارزش t به دست آمده	ضریب همبستگی	درجه آزادی	انحراف معیار	میانگین	تعداد افراد	شاخص‌ها
							آزمون
۰/۰۰۰۱	۳۰/۱۷	۰/۹۵۵	۲۷۵	۰/۷۷	۱۲/۸۶	۲۷۶	نیمه اول آزمون
				۰/۸۳	۱۳/۹۴	۲۷۶	نیمه دوم آزمون

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی در جدول مساوی با ۰/۹۵۵ می‌باشد یعنی همبستگی کامل و مستقیم بین دو پاره‌تست دنیاگرایی برقرار است. از طرفی تفاوت چندانی بین دو میانگین پاره‌تست‌ها به چشم نمی‌آید، در نتیجه، تست دنیاگرایی از دقت بالایی برخوردار است.

پرسش‌نامه سلامت روانی (GHQ-28)^۴

این پرسش‌نامه به پرسش‌نامه سلامت عمومی معروف است که یک پرسش‌نامه

سرنندی مبتنی بر روش خودگزارش‌دهی است که از آن‌در مجموعه‌های بالینی با هدف ردیابی کسانی که دارای یک اختلال روانی هستند، استفاده می‌شود. در این پرسش‌نامه، به دو طبقه اصلی از پدیده‌ها توجه می‌شود؛ ناتوانی فرد در برخورداری از یک کنش‌وری «سالم» و بروز پدیده‌های جدید با ماهیت معلول‌کننده.

اعتبار پرسش‌نامه ۲۸ سؤالی توسط تقوی (۱۳۸۰) در ایران نیز به دست آمده است. تعیین اعتبار این پرسش‌نامه به سه روش دوباره‌سنجی، تنصیفی و ثبات درونی انجام گردید.

ضریب اعتبار برای کل پرسش‌نامه ۰/۷۲، و برای خرده‌آزمون‌های علائم جسمانی، اضطراب و بی‌خوابی، اختلال در کارکرد اجتماعی و افسردگی به ترتیب ۰/۶۰ و ۰/۶۸ / ۰/۵۷ و ۰/۵۸ به دست آمد. تمام ضرایب همبستگی در سطح $P < ۰/۰۰۰۱$ معنادار بودند.

ضریب اعتبار تنصیفی برای کل مقیاس ۰/۹۳ و برای خرده‌آزمون‌های علائم جسمانی، اضطراب و بی‌خوابی، اختلال در کارکرد اجتماعی و افسردگی به ترتیب ۰/۸۶ و ۰/۸۴ و ۰/۶۸ و ۰/۷۷ بود. تمام نتایج در سطح $P < ۰/۰۰۱$ معنادار بودند.

بر اساس نتایج به دست آمده، ضرایب آلفا برای کل پرسش‌نامه ۰/۹۰ و برای خرده‌آزمون‌های علائم جسمانی، اضطراب و بی‌خوابی، اختلال در کارکرد اجتماعی و افسردگی به ترتیب ۰/۷۶ و ۰/۸۴ و ۰/۶۱ و ۰/۸۸ بود که بسیار رضایت‌بخش و در سطح $P < ۰/۰۰۱$ معنادار بودند.

روایی این پرسش‌نامه در پژوهش‌های متعدد در کشورهای مختلف در گروه‌های نمونه با تعداد مختلف محاسبه شده است که در همه موارد، روایی این پرسش‌نامه، مناسب گزارش شده است.

تقوی برای تعیین روایی این پرسش‌نامه در ایران اقدام کرد و نتایج را چنین اعلام می‌دارد که برای تعیین روایی پرسش‌نامه حاضر، از سه روش روایی همزمان، روش تحلیل عاملی و همبستگی خرده‌آزمون‌ها با یکدیگر و با آزمون اصلی استفاده گردید.

روایی همزمان پرسش‌نامه عمومی از طریق اجرای همزمان با پرسش‌نامه بیمارستان میدلیسکس (Q.H.M) انجام گردید که ضریب همبستگی ۰/۵۵ حاصل آن بود. ضریب همبستگی بین خرده‌آزمون‌های این پرسش‌نامه با نمره کل در حد رضایت‌بخش و بین ۰/۷۲ تا ۰/۸۷ متغیر بود. تحلیل عاملی این پرسش‌نامه با چرخش واریماکس، بیانگر وجود چهار عامل افسردگی، اضطراب، اختلال در کارکرد اجتماعی و علائم جسمانی بود که در مجموع بیش از ۰/۵۰ واریانس کل آزمون را تبیین می‌کند. بنابراین، بر اساس نتایج این تحقیق، فرم ۲۸ سؤالی پرسش‌نامه سلامت عمومی، واجد شرایط لازم برای کاربرد در پژوهش‌های روان‌شناختی و فعالیت‌های بالینی شناخته شد.

۹

داده‌های جمعیت‌شناختی نمونه مورد بررسی نتایج حاصل از اجرای پرسش‌نامه دنیاگرایی

به منظور سنجش متغیر دنیاگرایی، پرسش‌نامه دنیاگرایی را بر ۲۷۶ نفر آزمودنی از دو جنس (زن و مرد) با دو گرایش تحصیلی (حوزوی و دانشگاهی) و وضعیت تأهل، (مجرد و متأهل) اجرا کردیم. دنیاگرایی در این پرسش‌نامه یک مقیاس کلی است که از چند خرده‌مقیاس تشکیل شده است.

برای آشنایی بیشتر با نحوه توزیع افراد نمونه، در جدول زیر درصد فراوانی افراد بر اساس نوع تحصیلات (حوزوی، دانشگاهی) و وضعیت تأهل (مجرد، متأهل) و جنسیت (مذکر، مؤنث) آمده است.

جدول ۴: توزیع حجم آزمودنی‌های گروه مورد بررسی بر اساس نوع تحصیلات، وضعیت تأهل و جنسیت.

درصد	فراوانی	وضعیت تأهل
۳۹/۹	۱۱۰	متأهل
۶۰/۱	۱۵۵	مجرد
درصد	فراوانی	نوع تحصیلات
۴۳/۸	۱۲۱	حوزوی
۶۵/۲	۱۵۵	دانشگاهی
درصد	فراوانی	جنسیت
۵۲/۲	۱۴۴	مذکر
۴۷/۸	۱۳۳	مؤنث
۱۰۰/۰	۲۷۶	مجموع

جدول ۵: میانگین و انحراف استاندارد نتایج دنیاجرایی و محورهای آن به تفکیک نوع تحصیلات و وضعیت تأهل.

نوع تحصیلات	وضعیت تأهل	شاخص‌ها	علائم روانی	جنبش‌های دنیاجرایی	عبودیت	عدم‌گرایش به	تجمل‌گرایی	بیاحكام الهی عدم تعبد	آزمت‌گرایی	دنیاجرایی
حوزوی	متأهل درصد ۳۱/۸	میانگین	۱۳/۶۴۷۷	۸/۹۸۸۶	۱۰/۱۲۵۰	۱۲/۶۷۰۵	۲/۶۳۶۴	۷/۴۴۳۲	۵۵/۴۶۵۹	
		تعداد	۸۸	۸۸	۸۸	۸۸	۸۸	۸۸	۸۸	
		انحراف استاندارد	۴/۵۸۱۴	۴/۲۹۵۱	۵/۳۶۰۲	۶/۱۴۹۰	۲/۹۹۱۱	۴/۳۰۱۵	۱۷/۷۸۸۳	
حوزوی	مجرد درصد ۱۱/۹	میانگین	۱۳/۹۶۹۷	۹/۱۵۱۵	۹/۶۰۶۱	۱۳/۵۴۵۵	۲/۸۱۸۲	۶/۱۵۱۵	۵۵/۸۴۸۵	
		تعداد	۳۳	۳۳	۳۳	۳۳	۳۳	۳۳	۳۳	
		انحراف استاندارد	۵/۴۸۵۷	۴/۵۲۱۶	۳/۸۹۶۶	۵/۶۱۳۰	۳/۱۲۷۰	۳/۸۸۲۰	۱۸/۹۷۸۸	
دانشگاهی	متأهل درصد ۷/۹	میانگین	۱۶/۱۸۱۸	۱۲/۲۷۲۷	۱۸/۹۰۹۱	۱۸/۹۰۹۱	۸/۳۱۸۲	۱۱/۲۷۲۷	۷۷/۹۰۹۱	
		تعداد	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	
		انحراف استاندارد	۵/۳۲۴۱	۶/۱۱۴۴	۶/۱۱۴۴	۷/۸۶۷۴	۵/۷۶۸۴	۵/۸۴۰۶	۲۹/۲۲۴۸	
دانشگاهی	مجرد درصد ۴۸/۱	میانگین	۱۶/۹۰۲۳	۱۵/۰۶۰۲	۱۵/۳۸۳۵	۲۰/۲۱۰۵	۱۰/۸۶۴۸	۱۲/۸۳۴۶	۹۱/۰۶۰۲	
		تعداد	۱۳۳	۱۳۳	۱۳۳	۱۳۳	۱۳۳	۱۳۳	۱۳۳	
		انحراف استاندارد	۵/۱۵۲۰	۷/۷۵۷۵	۸/۲۴۳۲	۷/۸۲۵۸	۶/۶۲۲۷	۸/۴۲۴۵	۳۴/۲۹۹۷	
مجموع	متأهل درصد ۳۹/۸	میانگین	۱۴/۱۵۴۵	۹/۶۴۵۵	۱۰/۴۲۷۳	۱۳/۹۱۸۲	۳/۷۷۲۷	۸/۲۰۹۱	۵۹/۹۵۴۵	
		تعداد	۱۱۰	۱۱۰	۱۱۰	۱۱۰	۱۱۰	۱۱۰	۱۱۰	
		انحراف استاندارد	۸۲۱۹	۵/۱۶۸۰	۵/۵۲۳۰	۶/۹۵۶۱	۴/۳۳۱۸	۴/۸۶۹۱	۲۲/۳۲۵۱	
مجموع	مجرد درصد ۶۰/۲	میانگین	۱۶/۳۱۹۳	۱۳/۸۸۵۵	۱۴/۲۳۴۹	۱۸/۸۸۵۵	۹/۲۶۵۱	۱۱/۵۰۶۰	۸۴/۰۶۰۲	
		تعداد	۱۶۶	۱۶۶	۱۶۶	۱۶۶	۱۶۶	۱۶۶	۱۶۶	
		انحراف استاندارد	۵/۳۳۳۸	۷/۵۹۶۲	۷/۹۱۵۴	۷/۸۸۸۲	۶/۸۱۱۸	۸/۱۷۶۶	۳۴/۷۸۰۸	

نتایج حاصل از اجرای پرسشنامه سلامت عمومی (بیماری روانی)

جدول زیر میانگین و انحراف استاندارد پرسشنامه سلامت عمومی و خرده‌مقیاس‌های آن، بر اساس نوع تحصیلات و وضعیت تأهل گروه نمونه را نشان می‌دهد.

جدول ۶: میانگین و انحراف استاندارد نتایج سلامت عمومی و خرده‌مقیاس‌های آن به تفکیک نوع تحصیلات و وضعیت تأهل

نوع تحصیلات	وضعیت تأهل	شاخص‌ها	علائم جسمانی	اضطراب	کارکرد اجتماعی	افسردگی وخیم	سلامت عمومی (بیماری روانی)
حوزوی	متأهل	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۵/۱۹۳۲ ۸۸ ۳/۳۳۱۷	۴/۶۳۶۴ ۸۸ ۳/۱۳۷۴	۷/۰۰۰۰ ۸۸ ۲/۳۶۳۵	۱/۸۲۹۵ ۸۸ ۲/۲۰۳۶	۱۸/۵۷۹۵ ۸۸ ۷/۷۹۷۳
	مجرد	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۶/۷۲۷۳ ۳۳ ۴/۱۲۵۲	۵/۹۶۹۷ ۳۳ ۳/۸۵۲۶	۷/۳۹۳۹ ۳۳ ۳/۰۶۱۲	۳/۴۲۴۲ ۳۳ ۴/۵۶۹۱	۲۳/۵۱۵۲ ۳۳ ۱۲/۲۷۳۴
دانشگاهی	متأهل	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۵/۳۶۳۶ ۲۲ ۳/۰۷۹۰	۶/۷۲۷۳ ۲۲ ۴/۱۶۵۴	۷/۶۳۶۴ ۲۲ ۳/۷۷۳۹	۳/۱۸۱۸ ۲۲ ۳/۶۷۲۸	۲۲/۸۱۸۲ ۲۲ ۱۰/۷۳۷۷
	مجرد	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۵/۷۶۶۹ ۱۳۳ ۳/۹۳۶۸	۶/۵۱۱۳ ۱۳۳ ۴/۳۰۴۰	۶/۹۳۹۸ ۱۳۳ ۳/۲۶۰۸	۴/۷۴۴۴ ۱۳۳ ۴/۵۳۷۱	۲۴/۰۰۰۰ ۱۳۳ ۱۲/۷۸۶۱
مجموع	متأهل	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۵/۲۲۷۳ ۱۱۰ ۳/۲۶۹۷	۵/۰۵۴۵ ۱۱۰ ۳/۴۵۰۴	۷/۱۲۷۳ ۱۱۰ ۲/۶۹۵۹	۲/۱۰۰۰ ۱۱۰ ۲/۶۰۱۹	۱۹/۴۲۷۳ ۱۱۰ ۸/۵۸۱۵
	مجرد	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۵/۹۵۷۸ ۱۶۶ ۳/۹۸۰۸	۶/۴۰۳۶ ۱۶۶ ۴/۲۱۲۵	۷/۰۳۰۱ ۱۶۶ ۳/۲۱۸۲	۴/۴۸۱۹ ۱۶۶ ۴/۵۶۰۳	۲۳/۹۰۳۶ ۱۶۶ ۱۲/۶۵۲۶

همان‌گونه که مشاهده می‌کنید، میانگین سلامت عمومی در حوزویان متأهل ۱۸/۵۷ با انحراف استاندارد ۷/۷۹ و در حوزویان مجرد ۲۳/۵۱ با انحراف استاندارد ۱۲/۲۸ می‌باشد. میانگین سلامت عمومی در دانشگاهیان متأهل ۲۲/۸۱ با انحراف استاندارد ۱۰/۷۳ و در افراد مجرد آنها ۲۴/۰۰۰ با انحراف استاندارد ۱۲/۷۸ است. میانگین سلامت عمومی در افراد متأهل اعم از حوزوی و دانشگاهی ۱۹/۴۲ با انحراف استاندارد ۸/۵۸ و در افراد مجرد صرف نظر از اینکه حوزوی باشند یا دانشگاهی، ۲۳/۹۰ با انحراف استاندارد ۱۲/۶۵ می‌باشد.

جدول بالا مبین این واقعیت است که نمره سلامت عمومی که در واقع میزان اختلال در سلامت عمومی را نشان می‌دهد، در افراد متأهل حوزوی از همه افراد دیگر کمتر است؛ یعنی میانگین ۱۸/۵۷ و انحراف استاندارد ۷/۷۹ است. همچنان که در جدول قبلی بیان شد، کمترین سطح دنیاگرایی در همین قشر از گروه نمونه قرار داشت؛ با میانگین ۵۵/۴۶ و انحراف استاندارد ۱۷/۷۸. همچنین بالاترین نمره اختلال در سلامت عمومی به دانشگاهیان مجرد اختصاص دارد؛ با میانگین ۲۴ و انحراف استاندارد ۱۲/۷۸. و بالاترین سطح دنیاگرایی نیز با میانگین ۹۱/۰۶ و انحراف استاندارد ۳۴/۲۹ به همین قشر اختصاص داشت.

می‌توان به طور کلی از جدول دوم و سوم استفاده کرد که سطح دنیاگرایی در حوزویان کمتر از دانشگاهیان و در افراد متأهل کمتر از افراد مجرد است. همچنین نمره سلامت عمومی که بیانگر میزان اختلال در سلامت عمومی است، در افراد حوزوی کمتر از دانشگاهیان و در افراد متأهل کمتر از افراد مجرد است. این نسبت نیز در تمام خرده‌مقیاس‌های دنیاگرایی و سلامت عمومی برقرار است.

جدول ۷: میانگین و انحراف استاندارد دنیاگرایی با توجه به نوع تحصیلات

نمره	نمره حداکثر	سطح اطمینان ۹۵ درصدی		خطای معیار	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	نوع تحصیلات	شاخص‌ها / متغیرها
		حد بالا	حد پایین						
۲۶	۱	۱۴/۶۰۳۷	۱۴/۸۶۷۴	/۴۳۸۵	۴/۸۲۳۲	۱۳/۷۳۵۵	۱۲۱	حوزوی	علائم روانی دنیاگرایانه
۲۸	۳	۱۷/۶۱۹۶	۱۵/۹۸۰۳	/۴۱۴۹	۵/۱۶۵۳	۱۶/۸۰۰۰	۱۵۵	دانشگاهی	
۲۸	۱	۱۶/۰۷۶۹	۱۴/۸۳۶۱	/۳۱۵۲	۵/۲۳۵۷	۱۵/۴۵۶۵	۲۷۶	مجموع	
۲۰	۰	۹/۸۱۱۴	۸/۲۵۲۰	/۳۹۴۵	۴/۳۳۹۶	۹/۰۳۳۱	۱۲۱	حوزوی	گرایش اجتماعی دنیاگرایانه
۴۸	۰	۱۵/۸۹۱۴	۱۳/۴۳۷۷	/۶۲۱۰	۷/۷۳۱۹	۱۴/۶۶۴۵	۱۵۵	دانشگاهی	
۴۸	۰	۱۳/۰۲۹۶	۱۱/۳۶۱۷	/۴۲۳۶	۷/۰۳۷۹	۱۲/۱۹۵۷	۲۷۶	مجموع	
۲۳	۰	۱۰/۸۸۲۲	۹/۰۸۴۷	/۴۵۳۹	۴/۹۹۳۳	۹/۸۳۵	۱۲۱	حوزوی	عدم گرایش به عبودیت
۴۰	۰	۱۶/۳۱۵	۱۳/۵۷۱۷	/۶۴۷۹	۸/۰۶۶۱	۱۴/۸۵۱۶	۱۵۵	دانشگاهی	
۴۰	۰	۱۳/۵۸۱۵	۱۱/۵۸۳۳	/۴۳۸۹	۷/۲۹۱۸	۱۲/۷۱۷۴	۲۷۶	مجموع	
۳۲	۰	۱۳/۹۸۸۶	۱۱/۸۲۹۶	/۵۴۵۲	۵/۹۹۷۲	۱۲/۹۰۹۱	۱۲۱	حوزوی	تجمل‌گرایی
۴۴	۰	۲۱/۲۶۶۵	۱۸/۷۸۵۱	/۶۲۸۱	۷/۸۱۹۳	۲۰/۰۲۵۸	۱۵۵	دانشگاهی	
۴۴	۰	۱۷/۸۴۲۲	۱۵/۹۶۹۴	/۴۷۵۷	۷/۹۰۲۵	۱۶/۹۰۵۸	۲۷۶	مجموع	
۱۳	۰	۳/۲۲۸۹	۲/۱۴۳۰	/۲۷۴۲	۳/۰۱۶۷	۲/۸۶۰	۱۲۱	حوزوی	عدم تعبد به احکام الهی
۲۴	۰	۱۱/۵۴۲۸	۹/۴۳۳۶	/۵۲۶۳	۶/۵۵۱۹	۱۰/۵۰۳۲	۱۵۵	دانشگاهی	
۲۴	۰	۷/۸۵۴۱	۶/۲۹۸۰	/۳۹۵۲	۶/۵۶۵۹	۷/۰۷۶۱	۲۷۶	مجموع	
۲۴	۰	۷/۸۴۹۶	۶/۳۳۲۲	/۳۸۳۲	۴/۲۱۵۲	۷/۰۹۰۹	۱۲۱	حوزوی	آخرت‌گریزی
۳۸	۰	۱۳/۸۹۹۹	۱۱/۳۲۵۹	/۶۵۱۵	۸/۱۱۰۷	۱۲/۶۱۲۹	۱۵۵	دانشگاهی	
۳۸	۰	۱۱/۰۴۷۶	۹/۳۳۶۵	/۴۳۴۶	۷/۲۱۹۹	۱۰/۱۹۲۰	۲۷۶	مجموع	
۹۹	۲۰	۵۸/۸۱۷۴	۵۲/۳۳۳۱	۱/۶۴۰۱	۱۸/۰۴۰۶	۵۵/۵۷۰۲	۱۲۱	حوزوی	دنیاگرایی
۲۰۰	۱۵	۹۴/۵۶۵۳	۸۳/۸۲۱۸	۲/۷۱۹۲	۳۳/۵۸۳۶	۸۹/۱۹۳۵	۱۵۵	دانشگاهی	
۲۰۰	۱۵	۷۸/۳۱۶۷	۷۰/۵۸۹۱	۱/۹۶۲۷	۳۲/۶۰۶۳	۷۴/۴۵۲۹	۲۷۶	مجموع	

جدول ۸: میانگین، انحراف استاندارد عمومی با توجه به نوع تحصیلات

نمره	نمره حداکثر	سطح اطمینان ۹۵ درصدی		خطای معیار	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	نوع تحصیلات	شاخص‌ها / متغیرها
		حد بالا	حد پایین						
۱۷	۰	۶/۲۶۱۹	۴/۹۶۱۲	/۳۲۸۵	۳/۶۱۳۳	۵/۶۱۱۶	۱۲۱	حوزوی	علائم جسمانی
۱۹	۰	۶/۳۱۵۹	۵/۱۰۳۴	/۳۰۶۹	۳/۸۲۰۶	۵/۷۰۹۷	۱۵۵	دانشگاهی	
۱۹	۰	۶/۱۰۸۰	۵/۲۲۵۳	/۲۲۴۲	۳/۷۲۴۸	۵/۶۶۶۷	۲۷۶	مجموع	
۲۱	۰	۵/۶۰۹۱	۴/۳۹۰۹	/۳۰۷۶	۳/۳۸۳۸	۵/۰۰۰۰	۱۲۱	حوزوی	اضطراب
۱۹	۰	۷/۲۱۹۸	۵/۸۶۴۱	/۳۴۳۱	۴/۲۷۲۰	۶/۵۴۱۹	۱۵۵	دانشگاهی	
۲۱	۰	۶/۳۳۷۰	۵/۳۹۴۹	/۲۳۹۳	۳/۹۷۵۴	۵/۵۶۵۹	۲۷۶	مجموع	
۱۹	۰	۷/۵۶۹۱	۶/۶۴۵۷	/۲۳۳۲	۲/۵۶۵۲	۷/۰۷۴	۱۲۱	حوزوی	کارکرد اجتماعی
۱۷	۰	۷/۵۶۷۷	۶/۵۰۹۷	/۲۶۷۸	۳/۳۳۴۰	۷/۰۳۸۷	۱۵۵	دانشگاهی	
۱۹	۰	۷/۴۲۶۲	۶/۷۱۱۴	/۱۸۱۵	۳/۱۸۱۵	۷/۰۶۸۸	۲۷۶	مجموع	
۲۱	۰	۲/۸۲۲۰	۱/۷۰۶۹	/۲۸۱۶	۳/۰۹۷۸	۲/۲۴۴۵	۱۲۱	حوزوی	افسردگی وخیم
۱۹	۰	۵/۲۲۸۳	۳/۸۱۶۸	/۳۵۷۳	۴/۴۴۷۹	۴/۵۲۲۶	۱۵۵	دانشگاهی	
۲۱	۰	۴/۰۱۴۳	۳/۰۵۰۹	/۲۴۴۷	۴/۰۶۵۲	۳/۵۳۲۶	۲۷۶	مجموع	
۷۷	۵	۲۱/۶۲۵۵	۱۸/۲۲۵۸	/۸۵۸۵	۹/۴۴۳۸	۱۹/۹۲۵۶	۱۲۱	حوزوی	سلامت عمومی
۶۴	۰	۲۵/۸۱۴۳	۲۱/۸۵۰۳	۱/۰۰۳۳	۱۲/۴۹۰۹	۲۳/۸۳۲۳	۱۵۵	دانشگاهی	
۷۷	۰	۲۳/۴۷۱۰	۲۰/۷۶۸۲	/۶۸۶۵	۱۱/۴۰۴۵	۲۲/۱۱۹۶	۲۷۶	مجموع	

جدول، نمایانگر میانگین، انحراف استاندارد، خطای معیار پرسش‌نامه دنیاگرایی و سلامت عمومی و خرده‌مقیاس‌های آنها می‌باشد. به طوری که از جدول بالا مشاهده می‌شود، کمترین میانگین از بین پرسش‌نامه‌های دنیاگرایی و سلامت عمومی و خرده‌مقیاس‌های آنها، به افراد حوزوی در افسردگی و خیم اختصاص دارد با میانگین ۲/۲۴ و انحراف استاندارد ۳/۰۹ و بالاترین نمره میانگین نیز به دانشجویان در عامل کلی دنیاگرایی اختصاص دارد؛ با نمره ۸۹/۹ و انحراف استاندارد ۳۳/۵۸.

جدول ۹: میانگین و انحراف استاندارد دنیاگرایی و سلامت عمومی با توجه به نوع تحصیلات و وضعیت تأهل

نوع تحصیلات	وضعیت تأهل	شاخص‌ها	دنی‌گرایی	سلامت عمومی (بیماری روانی)
حوزوی	متأهل	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۵۵/۴۶۵۹ ۸۸ ۱۷/۷۸۷۳	۱۸/۵۷۹۵ ۸۸ ۷/۷۹۷۳
	مجرد	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۵۵/۸۴۸۵ ۳۳ ۱۸/۹۷۸۸	۲۳/۵۱۵۲ ۳۳ ۱۲/۲۸۳۴
	متأهل	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۷۶/۳۷۵۰ ۲۲ ۲۹/۲۲۴۸	۲۲/۸۱۸۲ ۲۲ ۱۰/۷۳۷۷
دانشگاهی	مجرد	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۹۱/۰۶۰۲ ۱۳۳ ۳۴/۲۹۹۷	۲۴/۰۰۰۰ ۱۳۳ ۱۲/۷۸۶۱
	متأهل	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۵۹/۹۵۴۵ ۱۱۰ ۲۲/۳۲۵۱	۱۹/۴۲۷۳ ۱۱۰ ۸/۵۸۱۵
	مجرد	میانگین تعداد انحراف استاندارد	۸۴/۰۶۰۲ ۱۶۶ ۳۴/۷۸۰۸	۲۳/۹۰۳۶ ۱۶۶ ۱۲/۶۵۲۶
مجموع				

جدول نمایانگر میانگین و انحراف استاندارد دنیاگرایی و سلامت عمومی به تفکیک نوع تحصیلات و وضعیت تأهل می‌باشد. و نشان می‌دهد که کمترین نمره میانگین، نمره‌ای است که از سلامت عمومی (بیماری روانی) توسط افراد حوزوی متأهل کسب شده است و آن ۱۸/۵۷ با انحراف استاندارد ۷/۷۹ می‌باشد.

بالاترین نمره میانگین نیز نمره‌ای است که دانشجویان مجرد از دنیاگرایی به دست آورده‌اند که برابر ۹۱/۰۶ و انحراف استاندارد ۳۴/۲۹.

جدول ۱۰: میانگین، انحراف استاندارد، خطای استاندارد عمومی و دنیاگرایی به تفکیک نوع تحصیلات

شخصها متغیر	نوع تحصیلات	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد		خطای استاندارد		نمره حد اکثر
				سطوح اطمینان ۹۵ درصدی حد بالا	حد پایین	خطای استاندارد	خطای استاندارد	
دنیاگرایی	حوزوی	۱۲۱	۵۵/۵۷	۱۸/۰۴	۱/۶۴	۵۲/۳۲	۵۸/۸۱	۹۹
	دانشگاهی	۱۵۵	۸۹/۱۹	۳۳/۸۵	۲/۷۱	۸۳/۸۲	۹۴/۵۶	۲۰۰
	مجموع	۲۷۶	۷۴/۴۵	۳۲/۶	۱/۹۶		۷۸/۳۱	۲۰۰
سلامت عمومی	حوزوی	۱۲۱	۱۹/۹۲	۹/۴۴	۰/۸۵	۱۸/۲۳	۲۱/۶۲	۷۷
	دانشگاهی	۱۵۵	۲۳/۸۳	۱۲/۴۹	۱/۰۰۳	۲۱/۸۵	۲۵/۸۱	۶۴
	مجموع	۲۷۶	۲۲/۱۱	۱۱/۴۰	۰/۶۸	۲۰/۷۶	۲۳/۴۷	۷۷

جدول مبین آن است که میانگین دنیاگرایی در افراد حوزوی با ۵۵/۵۷ کوچک‌تر از میانگین جامعه دانشگاهی با $M=۸۹/۱۹$ است. نمره اختلال در سلامت روانی نیز در دانشگاهیان بیش از حوزویان است؛ زیرا میانگین سلامت عمومی در حوزویان ۱۹/۹۲ و در دانشجویان ۲۳/۸۳ می‌باشد. توجه به این امر الزامی است که تست سلامت عمومی، میزان اختلال را می‌سنجد، نه میزان سلامت را. بنابراین، لذا هرچه نمره به دست آمده بیشتر باشد، سطح سلامت عمومی پایین‌تر است.

جدول ۱۱: میانگین انحراف استاندارد و خطای استاندارد سلامت عمومی و دنیاگرایی به تفکیک وضعیت تأهل

شخصها متغیر	وضعیت تأهل	تعداد	میانگین	سطح اطمینان ۹۵ درصدی		خطای استاندارد	خطای استاندارد	نمره حد اکثر
				حد بالا	حد پایین			
سلامت عمومی	متأهل	۱۱۰	۱۹/۴۲	۸/۵۸	۰/۸۱	۱۷/۸۰	۲۱/۰۴	۵۲
	مجرد	۱۶۶	۲۳/۹۰	۱۲/۶۵	۰/۹۸	۲۱/۹۶	۲۵/۸۴	۷۷
دنیاگرایی	متأهل	۱۱۰	۵۹/۹۵	۲۲/۳۲	۲/۱۲	۵۵/۷۳	۶۴/۱۷	۱۳۴
	مجرد	۱۶۶	۸۴/۰۶	۳۴/۷۸	۳/۶۹	۷۸/۷۳	۸۹/۳۹	۲۰۰

این جدول نیز نشان می‌دهد که میانگین دنیاگرایی افراد متأهل ۵۹/۹۵ و انحراف استاندارد ۲۲/۳۲ کمتر از دنیاگرایی در افراد مجرد با میانگین: ۸۴/۰۶ و انحراف استاندارد: ۳۴/۷۸ می‌باشد. همچنان‌که سلامت روانی افراد متأهل نیز با نمره

میانگین ۱۹/۴۲ و انحراف استاندارد ۸/۵۸ در وضعیت مطلوب‌تری نسبت به افراد مجرد با میانگین ۲۳/۹۰ و با انحراف استاندارد ۱۲/۶۵ قرار دارد. با توجه به نمره انحراف استاندارد افراد مجرد و متأهل در دنیاگرایی و سلامت عمومی، این نتیجه به دست می‌آید که تفاوت آرا و نظرات در افراد مجرد، بیش از متأهل است و افراد متأهل هماهنگی و اشتراک نظر بیشتر دارند. همچنان‌که این انسجام و هماهنگی و نزدیکی نمرات در جامعه حوزوی نیز بیش از جامعه دانشجویی به چشم می‌آید.

تحلیل نتایج در چارچوب سؤال‌های تحقیق

در پژوهش حاضر، به منظور بررسی رابطه بین دو متغیر پیوسته یعنی دنیاگرایی و سلامت روانی از روش همبستگی پیرسن استفاده کردیم. همبستگی‌ها در سطح کمتر از ۰/۰۰۰۱ معنادار است. ($n=276$)

جدول ۱۲: نتایج آزمون معناداری ضریب همبستگی دنیاگرایی با سلامت عمومی و خرده‌مقیاس‌های آنها با یکدیگر

عامل‌های دنیاگرایی	عامل‌های سلامت عمومی شاخص‌ها	علائم جسمانی	اضطراب	کارکرد اجتماعی	افسردگی وخیم	سلامت عمومی (بیماری روانی)
علائم روانی	همبستگی پیرسن سطح معناداری	۰/۲۰۹ ۰/۰۰۰۱	۰/۴۱۲ ۰/۰۰۰۱	۰/۱۵۸ ۰/۰۰۹	۰/۴۶۸ ۰/۰۰۰۱	۰/۴۱۷ ۰/۰۰۰۱
گرایش‌های اجتماعی دنیاگرایانه	همبستگی پیرسن سطح معناداری	۰/۱۷۴ ۰/۰۰۴	۰/۲۶۹ ۰/۰۰۰۱	۰/۰۵۲ ۰/۳۹۰	۰/۳۳۱ ۰/۰۰۰۱	۰/۲۸۲ ۰/۰۰۰۱
عدم گرایش به عبودیت	همبستگی پیرسن سطح معناداری	۰/۲۴۱ ۰/۰۰۰۱	۰/۳۱۶ ۰/۰۰۰۱	۰/۱۷۷ ۰/۰۰۳	۰/۲۷۵ ۰/۰۰۰۱	۰/۳۳۵ ۰/۰۰۰۱
تجمل‌گرایی	همبستگی پیرسن سطح معناداری	۰/۱۸۲ ۰/۰۰۲	۰/۳۸۴ ۰/۰۰۰۱	۰/۰۳۳ ۰/۵۸۴	۰/۳۳۹ ۰/۰۰۰۱	۰/۳۲۲ ۰/۰۰۰۱
عدم گرایش به تعبد به احکام الهی	همبستگی پیرسن سطح معناداری	۱/۱۳ ۰/۰۶۰	۰/۲۲۷ ۰/۰۰۰۱	۰/۰۷۵ ۰/۲۱۶	۰/۳۱۶ ۰/۰۰۰۱	۰/۲۵۰ ۰/۰۰۰۱
آخرت‌گریزی	همبستگی پیرسن سطح معناداری	۰/۰۲۴ ۰/۶۸۶	۰/۲۱۱ ۰/۰۰۰۱	۰/۰۵۰ ۰/۴۰۳	۰/۱۹۸ ۰/۰۰۰۱	۰/۱۶۲ ۰/۰۰۰۷
دنیاگرایی	همبستگی پیرسن سطح معناداری	۰/۱۹۰ ۰/۰۰۰۱	۰/۳۷۶ ۰/۰۰۰۱	۰/۱۱۶ ۰/۰۵۵	۰/۳۹۵ ۰/۰۰۰۱	۰/۳۶۴ ۰/۰۰۰۱

با توجه به جدول بالا می‌توان به پرسش‌های پژوهش پاسخ گفت. در پاسخ به

پرسش اصلی پژوهش که «آیا بین دنیاگرایی و سلامت روانی رابطه وجود دارد؟»، شواهد حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی نشان می‌دهد که بین دنیاگرایی و سلامت روانی (اختلال در سلامت روانی) رابطه پیرسن ($r=0/364$) در سطح معنادار ($p=0/0001$) وجود دارد. از آنجا که پرسش‌نامه سلامت عمومی میزان اختلال در سلامت عمومی را می‌سنجد و با توجه به اینکه رابطه دنیاگرایی با اختلال در سلامت عمومی مثبت است، نتیجه می‌گیریم: رابطه دنیاگرایی با سلامت روانی منفی است. در نتیجه، هر چه دنیاگرایی بیشتر شود، سلامت عمومی کمتر می‌گردد و هر چه دنیاگرایی کاهش یابد، سلامت عمومی افزایش می‌یابد.

این جدول پاسخ چهار سؤال اول از پرسش‌های فرعی پژوهش را نیز بیان می‌کند؛ رابطه بین دنیاگرایی با بیشتر خرده‌مقیاس‌های سلامت عمومی مثبت است؛ یعنی هر چه دنیاگرایی افزایش یابد، اختلال در علائم جسمانی، اضطراب و افسردگی نیز افزایش می‌یابد و کاهش دنیاگرایی، کاهش این خرده‌مقیاس‌ها را به دنبال دارد. رابطه بین دنیاگرایی و علائم جسمانی $r=0/190$ است. رابطه بین دنیاگرایی و اضطراب نیز بر اساس ضریب همبستگی و پیرسن $r=0/376$ و رابطه آن با افسردگی $r=0/395$ و سطح معناداری نیز $p=0/0001$ می‌باشد. رابطه بین دنیاگرایی و کارکرد اجتماعی مثبت است، لکن معنادار نیست. بنابراین، فرضیه اول، سوم و چهارم پژوهش از فرضیه‌های فرعی نیز تأیید شده است.

جدول ۱۳: نتایج آزمون معناداری ضریب همبستگی دنیاگرایی با مشخصات فرعی.

متغیر مستقل	متغیرهای تعدیل کننده		جنسیت	نوع تحصیلات	وضعیت تأهل	وضعیت اقتصادی	سن
	شاخص‌ها						
دنیاگرایی	r	همبستگی پیرسن	-۰/۰۱۸	۰/۵۱۳	۰/۳۶۳	۰/۰۶۴	-۰/۲۵۷
	p	سطح معناداری	۰/۷۶۶	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱	۰/۲۸۸	۰/۰۰۰۱

چنانچه از جدول استفاده می‌شود، رابطه دنیاگرایی با جنسیت (مذکر، مؤنث) و نیز وضعیت اقتصادی (ضعیف، متوسط، خوب، عالی) معنادار نیست. بنابراین، فرضیه شماره ۵ ثابت نشد. بین دنیاگرایی و نوع تحصیلات (حوزوی، دانشگاهی) رابطه نسبتاً قوی $r=0.513$ و بین دنیاگرایی و وضعیت تأهل (متأهل، مجرد) رابطه $r=0.363$ وجود دارد. به این معنا که هر چه از حوزه به سمت دانشگاه و از تأهل به سمت مجرد برویم، دنیاگرایی بیشتر می‌گردد. در نتیجه، دنیاگرایی در حوزویان نسبت به دانشگاهیان و در متأهل‌ها نسبت به مجردها کمتر است. برخلاف فرضیه پژوهش که در آغاز بحث و در فصل اول بیان شد که رابطه بین دنیاگرایی و سن مثبت است، با توجه به جدول فوق و نتایج به دست آمده که رابطه این دو را $r=-0.257$ در سطح معناداری $p=0/0001$ ، روشن می‌کند، رابطه بین دنیاگرایی و سن منفی می‌باشد. یعنی با افزایش سن، دنیاگرایی کاهش می‌یابد. یکی از اهداف این پژوهش آن است که بررسی کند آیا افراد حوزوی و دانشگاهی در متغیر دنیاگرایی با هم اختلاف معنادار دارند یا خیر؟ تا به شکلی، اثر نوع تحصیلات را به دست آورد. همچنین درصدد است تأثیر وضعیت تأهل را با مقایسه افراد متأهل و مجرد به دست آورد. در نتیجه، برای دستیابی به این هدف، از آنجا که این بخش از پژوهش، نقش علی مقایسه‌ای به خود گرفته است - زیرا محقق امکان تصادفی ساختن را نداشته است - در اینجا به مقایسه میانگین‌ها پرداخته‌ایم و هدف ما پاسخ به این دو پرسش است که آیا بین افراد متأهل و مجرد از لحاظ سطح دنیاگرایی تفاوت معناداری وجود دارد؟ آیا بین دانشجویان و حوزویان از لحاظ دنیاگرایی تفاوت معنادار است؟ در نتیجه، با توجه به واریانس‌های دو گروه به کمک آزمون لوین نخست یکسانی واریانس‌ها آزمون شده، سپس با توجه به رابطه t و درجه آزادی مربوطه و سطح معناداری ($p=0/0001$) نسبت به معنادار بودن آنها قضاوت شده است. گفتنی است که این فرآیند در نرم افزار spss جزو

برنامه‌های از پیش تعیین شده می‌باشد و ما از این برنامه استفاده کرده‌ایم. در صورتی که تفاوت میانگین‌ها معنادار باشد، فرضیه پژوهش اثبات می‌شود. داده‌های توصیفی به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۱۰: مقایسه میانگین و انحراف استاندارد نمرات افراد دانشگاهی و حوزوی و سطح معناداری آنها در متغیر دنیاگرایی

معدناداری	درجه آزادی	t	خطای انحراف از میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	داده‌های توصیفی
							نوع تحصیلات
۰/۰۰۰۱	۲۴۴/۸۴	۱۰	۲/۷۱۹۲	۳۳/۸۵۳۶	۸۹/۱۹۳۵	۱۵۵	دانشگاهی
			۱/۶۴۰۱	۱۸/۰۴۰۶	۵۵/۵۷۰۲	۱۲۱	حوزوی

جدول بالا نشان می‌دهد که میانگین دنیاگرایی در افراد دانشگاهی بیش از افراد حوزوی است.

برای استفاده از آزمون t باید ابتدا باید بررسی کنیم که آیا واریانس‌های دو گروه مساوی هستند یا خیر؟ آزمون لوین (Leven) نشان داد که این واریانس‌ها برابر نیستند. بنابراین، از t با واریانس‌های متفاوت استفاده شده است و این جدول نشان داد که مقدار $t=10/588$ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۰۰۱ معنادار است؛ یعنی میزان دنیاگرایی دانشجویان بیش از حوزویان است.

جدول ۱۵: مقایسه میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های افراد مجرد و متأهل و سطح معناداری آنها در متغیر دنیاگرایی

معدناداری	درجه آزادی	t	خطای انحراف از میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	داده‌های توصیفی
							نوع تحصیلات
۰/۰۰۱	۲۷۳/۷۶۲	۷/۰۱۲	۳/۶۹۹۵	۳۴/۷۸	۸۴/۰۶	۱۶۶	مجرد
			۲/۱۲۸۶	۲۲/۳۲	۵۹/۹۵	۱۱۰	متأهل

جدول بیانگر آن است که میانگین دنیاگرایی در مجردها بیش از متأهل‌ها می‌باشد. و آزمون لوین نشان می‌دهد که تفاوت بین واریانس‌ها $(F=27/995)$ در سطح کمتر از ۰/۰۱ معنادار است. بنابراین، از آزمون t با فرض عدم تساوی واریانس‌ها استفاده شد و نتایج در جدول منعکس گردید. بر اساس اطلاعات جدول، مقدار $t=7/012$ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار است، یعنی میزان دنیاگرایی در افراد مجرد بیش از افراد متأهل است.

نتیجه‌گیری

هدف عمده این پژوهش، بررسی رابطه بین دنیاگرایی و سلامت روانی بود. برای این کار از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج به دست آمده در این پژوهش نشان داد که بین دنیاگرایی و پرسش‌نامه سلامت عمومی که در واقع اختلال در سلامت عمومی را می‌سنجد و نیز بین دنیاگرایی و سه عامل از عامل‌های سلامت عمومی (اختلال در علائم جسمانی، ضریب اضطراب، افسردگی) رابطه مثبت و معنادار وجود دارد؛ یعنی هر کس دنیاگرایی بالایی داشته باشد، اختلالات روانی او مانند اضطراب، افسردگی و اختلال در علائم جسمانی او نیز بالا است.

یافته‌های این پژوهش با آموزه‌های قرآنی و سخنان امام معصوم علیهم‌الصلاه و السلام همخوانی دارد. ترجیح دنیا بر آخرت باعث عذاب الهی و محروم شدن انسان از نظر رحمت الهی می‌گردد. امیرالمؤمنین علیه‌السلام نیز در مورد دلدادگی به دنیا و دنیاگرایی می‌فرماید: «هر کس قلبش شیفته دنیا شد، به واسطه حب دنیا قلبش به سه چیز می‌چسبد: ۱. اندوهی که هیچ‌گاه از او غایب نشود؛ ۲. حرصی که او را رها نمی‌کند؛ ۳. آرزویی که به آن نرسد». رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله نیز فرمودند: «محبت دنیا در قلب بنده‌ای ساکن نشد مگر آنکه او را به سه ویژگی چسباند؛ گرفتاری که هیچ‌گاه سختی آن تمام نشود و نیازمندی که به بی‌نیازی نرسد و آرزویی که به انتهای آن نرسد». همچنین رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله حب دنیا را اساس و منشا هر خطایی معرفی کرده است.

نتایج این پژوهش با تحقیقات میدانی رحمانی (۱۳۷۹) که نشان می‌دهد میانگین نمرات آزمودنی‌های دبیرستانی در عوامل اضطرابی، بیشتر از میانگین نمرات آزمودنی‌های مدارس حوزه می‌باشد، همخوانی دارد. همچنین یافته‌های این پژوهش با نتایج تحقیقات انجام شده در زمینه نقش و رابطه مذهب بر

سلامت روان، همخوانی دارد. ویتز و همکاران (۱۹۸۵) در پژوهشی نشان دادند که ۲۰ تا ۶۰ درصد متغیرهای سلامت روانی افراد بالغ، توسط باورهای مذهبی افراد تبیین می‌شود.

افزون بر این، نتایج این تحقیق با پژوهش ویلتز و کربدر (۱۹۹۸) نیز همخوانی دارد. آنان در پژوهش خود در یک نمونه ۱۶۵۰ نفری، به این نتیجه دست یافتند که نگرش‌های مذهبی با سلامت روانی رابطه مثبت معناداری دارند.

تبیین تأثیر منفی دنیاگرایی بر سلامت روانی

۱. دنیاگرایی، اشتغال به دنیا و غفلت از یاد خدا را به همراه دارد، و غفلت از یاد خدا، باعث اضطراب است؛ زیرا خداوند متعال می‌فرماید: «الَّا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»؛ تنها با یاد خداست که دل‌ها آرام می‌شود. پس دل‌بستن به دنیا یاد خدا را از انسان می‌گیرد و در نتیجه، ریشه طمأنینه و آرامش را که همان یاد خداست، در نهاد انسان می‌خشکاند و این منشا اضطراب و نگرانی‌های بی‌پایان است. با ضمیمه کردن دو آیه از قرآن کریم که در یکی می‌فرماید: «فَاعْرِضْ عَنَّا تَوَلَّىٰ عَنَّا ذِكْرًا وَلَمْ يَرِدِ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا»؛ و روی‌گردان از کسی که از یاد ما روی‌گردان شده و جز زندگی دنیا چیزی را اراده نکرده است» و آیه دیگر که می‌فرماید: «وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى»؛ هر کس از یاد ما روی‌گردان باشد، زندگی او در فشار و تنگنا خواهد بود»، می‌توان نتیجه گرفت که اگر دنیا هدف غایی انسان شود، نتیجه طبیعی آن غفلت و روی‌گردانی از یاد خداست. نتیجه طبیعی اعراض از یاد خدا نیز تحمل استرس‌ها و فشارهای روانی و سخت شدن زندگی است.

۲. دنیاگرایی، دل‌بستن به چیزهایی است که زوال و فنا و اضمحلال در ذات آنها نهفته است و این تغییر و تحول در دنیا باعث می‌شود که انسان آرامش پیدا

نکند و همواره با فانی شدن و از دست دادن نعمت‌هایی که در اختیار دارد، نگران شود؛ نگران از مردن زن و فرزند، کساد شدن بازار کار، مریض شدن و مردن خود و در نتیجه، از دست دادن هر آنچه که به او تعلق دارد، و هیچ‌گاه روی آرامش را نبیند، مگر اینکه فردی دنیاگرا باشد و اصلاً اهل فکر نباشد و در نتیجه غفلت سراسر وجودش را بگیرد و به فانی بودن محبوب‌های خود توجه نداشته باشد و ساعات اندکی از عمر خود را به بطالت و خوشی بگذراند. البته این افراد نیز بر اساس سخن امیرالمؤمنین علیه‌السلام، هر چند در ظاهر خوشحال باشند، ولی قلب آنها گریان است: «کسانی که لذتشان از دنیا است، قلبشان گریان است اگر چه خوشحال باشند و به شدت با خود دشمنند. هر چند به خاطر بعضی از آنچه که به آنها روزی داده شده وضعیت زندگانشان شاد و مرفه باشد».

۳. نشناختن دنیا، باعث دل‌بستن به دنیا در نتیجه حرص شدید برای به دست آوردن آنچه از دنیا در اختیار انسان نیست و غم و اندوه شدید در فراق محبوب‌های دنیوی می‌شود و نگرانی برای ترس از دست دادن مادیات دنیا را در پی دارد. اگر کسی دنیا را به خوبی بشناسد، خاطرش آسوده می‌گردد. چنان‌که امیرالمؤمنین علیه‌السلام می‌فرماید: «لو تعلمون من الدنيا ما اعلم لاستراحت انفسكم منها؛ اگر آنچه را که من از دنیا می‌دانستم، شما نیز می‌دانستید، هر آینه از بابت دنیا راحت می‌شدید». روایت شده است که امام باقر علیه‌السلام جابربن عبدالله را در حالی دید که آه سردی از نهاد او برخاست. امام علیه‌السلام از جابر پرسیدند: ای جابر برای چه آه کشیدی؟ آیا برای دنیا آه کشیدی؟ جابر گفت: آری. حضرت فرمودند:

«ای جابر! لذت‌های دنیا هفت چیز است: خوردنی، نوشیدنی، پوشیدنی، ازدواج، سواری، بوییدنی و شنیدنی؛ بهترین خوردنی‌ها عسل است و آن آب دهان حشره‌ای (زنبور عسل)؛ است؛ گواراترین نوشیدنی‌ها آب است که در سطح زمین

شناور و استفاده از آن برای همگان مباح است؛ بهترین پوشیدنی‌ها ابریشم است که آب دهان گرمی است. (کرم ابریشم؛ بهترین وسیله نکاح (و دفع شهوت جنسی) زنان هستند، در حالی که در نکاح دو محمل بول به هم می‌رسد و زشت‌ترین عضو زنان، به مثابه بهترین چیز اراده می‌شود؛ و بهترین سواری‌ها اسب است و آنها که (بسیار اتفاق می‌افتد) قاتل صاحبانشان می‌شوند؛ بهترین بوییدنی‌ها مشک است و آن خون مانده در ناف چهارپایی (آهو) است و بهترین شنیدنی‌ها آواز طرب‌انگیز و موسیقی می‌باشد و آن گناه است. پس دنیایی که اوصافش چنین است، انسان عاقل برای آن آه نمی‌کشد. جابر بن عبدالله می‌گوید: به والله قسم بعد از این سخنان امام علیه السلام، هیچ‌گاه فکر دنیا به خاطرم خطور نکرد.

پس اگر انسان بی‌اعتباری و پست بودن دنیا را در مقایسه با آخرت و قوانینی که بر آن حاکم است بدانند، دلبستگی به آن پیدا نمی‌کند و به زبان حال و قال می‌گوید: «لا احب الا فلین»؛ همانا من چیزهایی را که غروب می‌کنند^۴ و زوال و فنا در آنها راه دارد و ثابت و ماندگار نیستند دوست ندارم. در نتیجه، از نظر روانی سالم و سلامت خواهد بود و در کوران حوادث، آرامش و اطمینان خویش را از دست نمی‌دهد؛ زیرا تکیه‌گاهی دارد ثابت و ماندگار که همیشه با اوست «هو معکم اینما کنتم» و دل به چیزی بسته است که مرگ و نیستی در^۴ او راه ندارد و تمام اسباب و علل در دست اوست. «و توکل علی الحی الذی لایموت»؛ و تو بر آن زنده‌ای که هرگز نمی‌میرد توکل کن^۴؛ «او که مرده را نیز زنده می‌کند و به هر کاری تواناست»؛ «او که تمام خیرها به^۴ دست اوست»؛ «اسباب و کلید آسمان‌ها و زمین در دست توانای اوست و برای هر کس که بخواهد، روزی را گسترش می‌دهد». کسی که دنیا را درست شناخت، از^۴ مستی و سرخوشی نعمت‌های دنیا خارج می‌شود و تمام موجودات عالم امکان را عین فقر و نیاز می‌یابد و به صاحب عالم هستی که قوام عالم به اوست دل‌خوش می‌دارد.

تبیین علت بالا بودن سطح دنیاگرایی در دانشجویان

برای تحلیل این واقعیت می‌توان به چند نکته اشاره کرد؛ محتوای علمی که در حوزه و دانشگاه تدریس می‌شود، در دانش‌پژوهان اثر مخصوص خود را می‌گذارد؛ زیرا علم غذای معنوی روح است و غذا می‌تواند باعث حیات و قوت و قدرت تغذیه‌کننده شود و از طرفی می‌تواند باعث مسمومیت و در نهایت هلاکت متغذی گردد. به همین دلیل، خداوند متعال می‌فرماید «فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ»؛ (عبس: ۲۴) انسان باید به غذای خود بنگرد». از امام باقر علیه السلام نقل شده است که در تفسیر این آیه فرمود: «علمه الذی يأخذه، عن من يأخذه»؛ «یعنی منظور از طعام در اینجا علم و دانش است که غذای روح است، باید بنگرد که آن را از چه کسی گرفته است». نظیر همین معنا از امام صادق علیه السلام نقل شده است. بی‌شک معنای ظاهر آیه همان غذاهای جسمانی است که در آیات بعد مشروحاً ذکر شده است، ولی غذای روح را نیز از طریق قیاس اولویت می‌توان استفاده کرد؛ زیرا انسان ترکیبی از روح و جسم است؛ همان‌گونه که جسم او نیاز به غذای مادی دارد، روح او نیز به غذای روحانی احتیاج دارد. وقتی انسان باید در غذای جسمانی دقت شود و سرچشمه آن را که باران حیات‌بخش است - طبق آیات بعد - بشناسد، باید در غذای روحانی خود نیز دقت کند که از طریق باران وحی به سرزمین قلب پاک پیامبر صلی‌الله‌علیه و آله نازل می‌گردد و از آنجا در سینه‌های معصومین علیهم‌السلام ذخیره می‌شود و همچون چشمه‌های جوشانی در صحیفه قلوب جاری می‌گردد و انواع میوه‌های لذت‌بخش ایمان و تقوا و فضایل اخلاقی را پرورش می‌دهد. آری! انسان باید درست بنگرد که سرچشمه اصلی علم و دانش او که غذای روحانی اوست، کجا است؛ مبادا از سرچشمه آلوده‌ای تغذیه شود و روح و جان او را بیمار کند یا به هلاکت افکند».

بنابراین، محتوای درس دانش پژوهان به شدت بر علایق و گرایش‌های آنها مؤثر است؛ تا آنجا که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمودند: «من اصغی الی ناطق فقد عبده فان كان الناطق من الله فقد عبد الله و ان كان الناطق عن ابلیس فقد عبد ابلیس»؛ هر کس به کلام گوینده‌ای گوش فرا دهد، در واقع او را عبادت کرده است. اگر گوینده از خدا بگوید، خدا را عبادت کرده است و اگر از شیطان بگوید، شیطان را عبادت کرده است». بنابراین، علومی که ریشه در قرآن و سنت پیامبر اسلام و ائمه اطهار علیهم السلام دارد، در مخاطبین طهارت و نورانیت ایجاد می‌کند و علومی که از ذهن‌های آلوده به مسکرات و عقل‌های اسیر غضب و شهوت برخاسته است، آثار مخرب خود را بر جای می‌نهد. از این رو، ریشه این اختلاف حوزویان و دانشگاهیان را باید در محتوا و سرشاخه‌های علوم آنها جست‌وجو کرد.

علت‌یابی پایین بودن سطح دنیاگرایی در افراد متأهل در مقایسه با افراد مجرد

۱. غریزه شهوت در افرادی که به سن بلوغ می‌رسند، به نهایت رشد خود می‌رسد و آنها را تهییج کرده، کشش بسیار نیرومندی در آنها نسبت به امور شهوت‌انگیز به وجود می‌آورد. گاهی در افراد مجرد مشاهده می‌شود که تمام سرمایه روانی فرد معطوف به این غریزه می‌شود؛ به گونه‌ای که فرد سرمایه دیگری در اختیار ندارد تا برای تحصیل، عبادت، خدمت و... سرمایه‌گذاری کند. در نتیجه، از فعالیت‌های روزمره باز می‌ماند. اگر امکان ارضای این میل طبیعی برای فرد فراهم نگردد، به علت قدرت بالای شهوت، فرد دچار عدم تعادل روحی می‌شود و میل شدید به یکی از برجسته‌ترین مظاهر دنیا، یعنی علاقه به جنس مخالف، به مصداق «زین للناس حب الشهوات من النساء» (نمل: ۵۵) پیدا می‌کند. در حالی که افراد مجرد با این فشارهای روانی دست و پنجه نرم می‌کنند، افراد متأهل به تعبیر

قرآن کریم به واسطه ازدواج تسکین و آرامش می‌یابند. و این میل‌های شدید را که روح انسان را به هر سو می‌کشد و او را متلاطم و ناآرام می‌سازد با ازدواج کنترل کرده‌اند؛ «و از آیات الهی برای شما این است که برای شما از جنس خودتان جفتی آفرید که در بر او آرامش یافته با هم انس گیرید و میان شما رأفت و مهربانی برقرار فرمود».

این آرامش از آنجا ناشی می‌شود که آن دوجنس، مکمل یکدیگرند و مایه شکوفایی و نشاط و پرورش یکدیگر می‌باشند؛ به طوری که هر یک بدون دیگری ناقص است و طبیعی است که میان یک موجود و مکمل وجود او، چنین جاذبه نیرومندی وجود داشته باشد. از اینجا می‌توان نتیجه گرفت کسانی که به این سنت الهی پشت پا می‌زنند، وجود ناقص دارند. به هر حال، این آرامش و سکونت، هم از نظر جسمی و هم از نظر روحی و هم از جنبه فردی و هم اجتماعی است. عدم تعادل روحی و ناآرامی‌های روانی که افراد مجرد با آن دست به گریبانند، کم‌وبیش بر همه روشن است. پس به وسیله ازدواج، آسرمایه روانی که معطوف به ارضای غریزه شهوت بود، با ارضای صحیح این غریزه آزاد می‌گردد و فرد به آرامش می‌رسد و یکی از پرجاذبه‌ترین استوانه‌های دنیاگرایی در نظر انسان، کمرنگ می‌شود.

۲. ازدواج باعث می‌شود فرد احساس مسئولیت بیشتری بکند، خود را نسبت به تربیت و تأمین معاش خانواده مسئول بداند و در تنگناهای مختلفی که در فراز و نشیب زندگی با آن مواجه می‌گردد، بیشتر به ضعف خود و قدرت خدا توجه پیدا کند. همچنین از راه آزمایش و خطا برای او ثابت می‌شود که خالق و رازق تنها خداست و کمتر مادیات را منشأ اثر مستقل می‌یابد. در نتیجه، دنیاگرایی افراد متأهل کمتر، و سلامت روانی آنها بهتر خواهد شد.

پژوهشگر از ابتدای امر بر این باور بوده است که دنیاگرایی در زنان بیش از مردان است و این واقعیت را با نظری به جهان خارج می‌توان استنباط کرد؛ زیرا

بالاترین بازار مصرف لباس و پوشاک و وسایل لوکس اختصاص به زن‌ها دارد و توجه زنان به پوشش، مد لباس، مد وسایل منزل، و ... بیش از مردان است. علت این امر می‌تواند غلبه عواطف و احساسات بر عقل، در جامعه زنان باشد. زن به خاطر وظیفه خطیر تربیت فرزند و شوهرداری، احتیاجش به عواطف و احساسات خیلی بیش از احتیاج او به عقل و دوراندیشی است و لازمه این غلبه احساسات، توجه بیش از حد به ظواهر فریبنده دنیا است و درک همین واقعیت توسط افراد فرصت طلب است که زمینه را برای سوء استفاده آنان از این ویژگی زن‌ها فراهم می‌کند. در نتیجه، با آوردن اجناس متنوع مصرفی و لوکس، آنها را به خرید بیشتر دعوت می‌کنند. امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام به همین واقعیت اشاره می‌کند آنجا که در اوصاف زنان می‌فرماید: «وَإِنَّ النِّسَاءَ هَمُّنَّ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْفُسَادُ فِيهَا؛ همت و اهتمام زنان، بر زینت زندگی دنیا و فساد در آنها است». البته باید توجه داشت که این سخنان حکم غالبی برای زنان را بیان می‌کند؛ و گرنه زنانی هستند که با تربیت پیدا کردن در دامن فرهنگ اسلام، به بالاترین فضایل دست پیدا کرده‌اند تا جایی که یک نفر زن صالح از هزار مرد برتر می‌شود. امام علیه‌السلام فرمودند: «یک زن صالح از هزار مرد غیر صالح بهتر است». اما چرا این تحقیق میدانی رابطه‌ای بین جنسیت و دنیاگرایی نشان نداد، می‌تواند چند دلیل داشته باشد:

۱. نمونه معرف جامعه نبوده باشد؛
۲. خانم‌ها با دقت کافی به پرسش‌نامه جواب نداده باشند؛
۳. پرسش‌نامه احتیاج به اصلاح داشته باشد.

تبیین عدم وجود رابطه معنادار بین دنیاگرایی و اختلال در عملکرد اجتماعی

دنیاگرایی به معنی حب استقلالی به دنیا داشتن و دنیا را غایت و هدف در نظر گرفتن است. بنابراین، دنیاگرایی نه تنها باعث اختلال در عملکرد اجتماعی فرد

نمی‌شود، بلکه ممکن است عملکرد اجتماعی را نیز بهبود بخشید؛ زیرا فرد دنیاگرا، دنیا را منشا اثر می‌داند و عزت و آسایش خود را در گرو جمع‌آوری دنیا طلب می‌کند. در نتیجه، برای جمع‌آوری مال بیشتر، نه تنها فعالیت اقتصادی خود را بیشتر می‌کند و با دیگران رابطه تنگاتنگ برقرار می‌سازد، بلکه به چاپلوسی و مدح بی‌جا و تذلل در برابر دنیاداران نیز می‌پردازد تا یک موقعیت قابل قبول در نظر دیگران پیدا کند. دنیاگرایان برای جلب توجه دیگران، خرج‌های گزافی نیز متحمل می‌شوند تا خود را مهم جلوه دهند. حرف دیگران برای چنین افرادی بسیار مهم است؛ تا جایی که حاضرند، دین و عقاید حقه خود را به خاطر حرف دیگران کنار بگذارند. بنابراین، عدم ارتباط بین دنیاگرایی و اختلال در کارکرد اجتماعی، جای تعجب ندارد. امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام می‌فرماید: «هر کس دنیا در نظرش با عظمت جلوه کند و ارزش و اعتبار دنیا را بزرگ بشمارد، آن را بر خدا ترجیح می‌دهد و جز به دنیا به چیزی نپردازد. در نتیجه، بنده دنیا و کسی که چیزی از دنیا را در دست دارد (دنیاداران) می‌شود». از این رو، فرضیه محقق در این زمینه مبنی بر عدم ارتباط بین دنیاگرایی و اختلال در عملکرد اجتماعی تأیید می‌شود.

تحلیل عدم ارتباط دنیاگرایی با وضعیت اقتصادی

دنیاه‌گرایی یعنی گرایش قلبی نسبت به دنیا و دنیا را منشا اثر مستقل دانستن و این گرایش قلبی ارتباطی با وضعیت اقتصادی ندارد؛ یعنی می‌توان فرض کرد که فردی از نظر اقتصادی فقیر باشد، ولی دنیاگرایی او در سطح بسیار بالایی باشد. همچنان‌که تحقیق ما این مطلب را نشان می‌دهد. چون میانگین دنیاگرایی در طبقه ضعیف گروه نمونه ۸۱ و در گروه متوسط و خوب به ترتیب ۷۱ و ۸۰ بوده است؛ یعنی دنیاگرایی گروهی که وضعیت اقتصادی آنها ضعیف است، از افرادی که در وضعیت خوب و متوسط قرار دارند، بیشتر است. اسلام هم به منزله یک

مکتب مترقی، هیچ‌گاه فقر را ترویج نکرده است، بلکه کمال و افتخار انسان را تنها در معیار تقوی معرفی کرده است: «ان اکرمکم عند الله اتقاکم». این تقوی اگر در فقیری باشد، از تمام اغنیا مقام و منزلتش در نزد خدا بالاتر است و اگر در یکی از اغنیا این کمال یافت شود، مقام او از همه بی‌تقواها، اگر چه جزو فقرا باشند، بالاتر است. سیره ائمه اطهار نیز نشان می‌دهد برای بندگی خدا و زهد و بی‌رغبتی نسبت به دنیا، لزوماً احتیاج نیست که فرد مسلمان فقیر باشد؛ زیرا حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها که مادر یازده امام و سرور زنان عالم است، زمانی یک چادر کهنه بر سر داشت که دوازده وصله بر آن بود؛ به گونه‌ای که سلمان با دیدن این منظره گریست و فرمودند: «آه! قیصر روم و کسری لباس‌های سندس و حریر بپوشند، اما دختر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله چادری که دوازده وصله دارد و کهنه است به سر کند؟! فاطمه سلام‌الله‌علیها به حضور پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله رسید و عرض کرد: «ای رسول خدا! سلمان از لباس من تعجب می‌کند. با اینکه سوگند به خداوندی که تو را به حق مبعوث کرد، مدت پنج سال است که فرش ما در خانه علی به یک پوست گوسفند انحصار دارد که شب بر روی آن می‌خوابیم و روز روی آن پوست، به شتر خود علف می‌دهیم و متکای ما از لیف خرما است». پیامبر به سلمان فرمود: «همانا دخترم در صف سبقت‌گیرندگان درگاه خداست». در یک موقعیت زمانی^۶ دیگر نیز حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها با هدیه‌ای که رسول خدا به حکم «وآت ذالقربی حقه» به او داد، مالک فدک گشت که درآمد خالص سالیانه آن ۱۲۰/۰۰۰ سکه طلا بود. زهرا^۷ اطهر سلام‌الله‌علیها نه در زمان فقر به دنیا رو آورد و نه در زمان غنا. بنابراین، وضعیت اقتصادی مستقلاً تأثیری در دنیاگرایی ندارد. اگر چه برای افراد معمولی، غالباً، هم فقر بسیار مضر است، تا آنجا که رسول خدا بارها فرمودند «کاد الفقر ان یکون کفراً؛ نزدیک است که فقر باعث کفر گردد»، و هم وضعیت اقتصادی خیلی

عالی می‌تواند باعث گرایش قلبی به دنیا و غفلت از یاد خدا و در نتیجه به خطر افتادن سلامت روانی گردد. بنابراین، بهترین وضعیت اقتصادی برای تأمین سلامت روانی برای عامه مردم، وضعیت متوسط است و معمولاً با اینکه ائمه اطهار و اولیای دین از نظر مادی وضعیت خیلی خوبی داشته‌اند، ولی چیزی از مال دنیا را برای خود ذخیره نمی‌کردند، بلکه به قدر کفاف از آن استفاده می‌کردند و بقیه آن را در راه خدا انفاق می‌کردند. تاریخ زندگانی امام علی علیه السلام مملو از این ایثارها، گذشت‌ها و انفاق‌هاست و شیعیان واقعی آن حضرت نیز به او اقتدا می‌کنند. در نتیجه، هیچ‌گاه سرمایه بسیار نزد آنها انباشته نمی‌شود.

تبیین رابطه منفی بین دنیاگرایی و سن

نتایج حاصل از اجرای پرسش‌نامه در این مورد خاص، هم با واقعیت خارجی ناسازگار است، هم با فرضیه آغازین پژوهش و هم با مضمون پاره‌ای از روایاتی که از ائمه هدی به ما رسیده است؛ از جمله این روایت شریف که می‌فرماید: «یشیب ابن آدم و یشب معه خصلتان الحرص و طول الامل» حکایت از آن دارد^۹ که با پیر شدن انسان دو ویژگی در او جوان می‌شود؛ یکی حرص و دیگری آرزوی طولانی که به تلازم از بالا رفتن سطح دنیاگرایی حکایت می‌کند. در پاسخ به این اشکال می‌توان گفت: از آنجا که میانگین سن طلاب در گروه نمونه بیش از میانگین سن دانشجویان گروه نمونه می‌باشد، در نتیجه این کاهش دنیاگرایی به واسطه افزایش سن نیز می‌تواند ناشی از تأثیر محتوای علمی حوزه باشد. بنابراین، نمی‌توان گفت که فرضیه و دو مورد دیگر رد می‌شود؛ زیرا روایت ناظر به حکم غالب می‌باشد فرضیه نیز در صدد بیان مسئله بدون دخالت عوامل خارجی می‌باشد و در مورد حاضر، دخالت عوامل خارجی همچون یادگیری را نمی‌خواهد نادیده بگیرد. در اینجا این عوامل قطعاً مؤثرند و رابطه قوی و معنادار دنیاگرایی با نوع تحصیلات نیز مؤید این واقعیت است.

پی‌نوشت‌ها

۱. الکافی ۲ ۳۱۹ باب حب الدنيا و الحرص علیها...؛ بحار الأنوار ۱۷۷۰ باب ۱۲۲؛ حب الدنيا و ذمها؛ بحار الأنوار ۷۴ ۱۵۳ باب ۷- ما جمع من مفردات كلمات الرسول-آل عمران: ۱۹۷؛ نحل: ۱۱۷؛ بقره: ۸۶.
۲. ملامحمد مهدی نراقی، *جامع السعادات*، ج ۲، ص ۲۴.
۳. سید عبدالحسین دستغیب، *قلب سلیم*، ص ۶۸۱؛ عبدالله جوادی آملی، ص ۱۸۸.
۴. نجم: ۳۰.
۵. محمد: ۱۲.
۶. جاثیه: ۲۴.
۷. اندرو ساینستگن، *بهداشت روانی*، ترجمه حمیدرضا حسین شاهی برواتی، ص ۱.
۸. نصرت الله پورافکاری، *فرهنگ جامع روان‌شناسی - روانپزشکی*، ص ۹۱۳.
۹. بنیامین سادوک - هاوولد کاپلان، *واژه‌نامه جامع روان‌پزشکی، روان‌شناسی*، ترجمه محمد دهگانپور و همکاران، ص ۱۳۶.

۱) Levinson.

۱) Karl monninger.

۱۲ بهروز میلانی‌فر، *بهداشت روانی*، ص ۱۵.

۱۳ حمزه گنجی، *بهداشت روانی*، ص ۲۲.

۱۴ همان، ص ۲۳.

۱۵ ناتانیل براندن، *روان‌شناسی حرمت نفس*، ترجمه جمال هاشمی، ص ۱۴۴.

۱۶ همان، ص ۱۴۶.

۱) Descriptive Research Method.

۱) Content Validity.

۱) Construct Validity.

۲۰ ر.ک: محمدرضا تقوی، «روایی و اعتبار پرسش‌نامه سلامت عمومی»، *انجمن روان‌شناسی*، ش ۲۰.

۲) Reliability.

۱۲) Session

۲۳ ر.ک: هومن، اندازه‌گیری‌های روانی و تربیتی و فتن تهیه تست (با تجدید نظر کلی)، ص ۲۳۳.

۲) General Health Questionnaire .Goldberg .D.P.

۲) Screening Questionnaire

۲) Goldberg, D.R.

۲۷ پریخ دادستان، *روان‌شناسی مرضی تحولی از کودکی تا بزرگسالی*، تهران، سمت، ج دوم، ۱۳۷۷.

۲۸ محمدرضا تقوی، «روایی و اعتبار پرسش‌نامه سلامت عمومی»، *انجمن روان‌شناسی*، ش ۲۰، ص ۳۸۸.

۲۹ همان، ص ۳۸۱ و ۳۸۲.

Levin. ۳

- ۳۱ بقره: ۸۶؛ نازعات: ۳۹؛ یونس: ۸.
- ۳۲ محمد محمدی ری‌شهری، *میزان الحکمه*، ج ۳، ص ۲۹۶.
- ۳۳ محمدباقر مجلسی *بحارالانوار*، ج ۷۷، ص ۱۹۰ روایت ۱۰ باب ۷.
- ۳۴ همان، ج ۵۱، ص ۲۵۸ روایت ۵ باب ۱۴ «حب الدنيا رأس كل خطيئه».
- ۳۵ ر.ک: محمدصادق شجاعی، *رابطه میزان توکل به خدا با حرمت خود*، (پایان‌نامه). ۳۶ همان.
- ۳۷ نجم: ۲۹.
- ۳۸ طه: ۱۲۴.
- ۳۹ محمد محمدی ری‌شهری، *میزان الحکمه*، ج ۳، ص ۲۹۷.
- ۴۰ همان، ص ۳۱۰.
- ۴۱ انعام: ۷۶.
- ۴۲ حدید: ۴.
- ۴۳ فرقان: ۵۸.
- ۴۴ شوری: ۹.
- ۴۵ آل عمران: ۲۶.
- ۴۶ شوری: ۱۲؛ زمر: ۵۲.
- ۴۷ محمد محمدی ری‌شهری، *میزان الحکمه*، ج ۴، ص ۴۹۵.
- ۴۸ حدید: ۲ «له ملك السماوات و الارض يحيى و يميت و هو على كل شى قدير».
- ۴۹ ناصر مکارم شیرازی و همکاران، *تفسیر نمونه*، ج ۲۶، ص ۱۴۴.
- ۵۰ محمدباقر مجلسی، *بحارالانوار*، ج ۲۶ ص ۲۳۹ روایت ۱، باب ۴ (نرم افزار دفتر تبلیغات اسلامی) ۵۱ روم: ۲۱.
- ۵۲ ر.ک: ناصر مکارم شیرازی و همکاران، *تفسیر نمونه*، تهران، دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۶۶، ج ۲۶.
- ۵۳ *نهج البلاغه*، خطبه ۱۵۳.
- ۵۴ محمد محمدی ری‌شهری، *میزان الحکمه*، ج ۴، ص ۲۸۹.
- ۵۵ حسن بن ابوالحسن دیلمی، *اعلام‌الدین*، ص ۲۴۶، به نقل از برنامه نرم‌افزاری نور ۲.
- ۵۶ شیخ عباس قمی، *بیت الاحزان*، ص ۴۹.
- ۵۷ محمدتقی مصباح، *جامی از زلال کوثر*، ص ۱۶۴.
- ۵۸ محمدبن یعقوب کلینی، *اصول کافی*، ج ۲، ص ۳۰۶؛ محمدبن حسن حر عاملی، *وسائل الشیعه*، ج ۱۵، ص ۳۶۵؛ محمدباقر مجلسی، *بحارالانوار*، ج ۲۷، ص ۲۴۷.
- ۵۹ محمدباقر مجلسی، *بحارالانوار*، ج ۷۰، ص ۲۲.

منابع

- ایران نژادپاریزی، مهدی، *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی*، تهران، مدیران، ۱۳۷۸.
- براندن، ناتانیل، *روان‌شناسی حرمت نفس*، ترجمه جمال هاشمی، تهران، شرکت سهامی انتشار، چ دوم، ۱۳۷۶.
- یورافکاری، نصرت‌الله، *فرهنگ جامع «روان‌شناسی - روانپزشکی»*، تهران، فرهنگ معاصر، چ، ۱۳۸۰.
- تقوی، محمدرضا، «روایی و اعتبار پرسشنامه سلامت عمومی»، *انجمن روانشناسی*، شماره ۲۰، ۱۳۸۰.
- جوادی آملی، عبدالله، *مبایذ اخلاق*، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۷۸.
- حلی، احمد بن فهد، *عدة الداعی*، فی جزء واحد، دار الکتب الإسلامی، ۱۴۰۷ ه. ق.
- دادستان، پریرخ، *روان‌شناسی مرضی تحولی از کودکی تا بزرگسالی*، تهران، سمت، چ دوم، ۱۳۷۸.
- سایننگون، اندرو، *بهداشت روانی*، ترجمه حمیدرضا حسین شاهی برواتی، تهران، روان.
- سادوک، بنیامین - کاپلان، هاوولد، *واژه‌نامه جامع روان‌زشتکی، روان‌شناسی*، ترجمه محمد دهگانپور و همکاران، بی جا، دفتر تحقیقات و انتشارات بدر، بی تا.
- سیدعبدالحسین، دستغیب، *قلب سلیم*، قم، دارالکتب، ۱۳۶۸.
- شجاعی، محمدصادق، رابطه میزان توکل به خدا با حرمت خود، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۲.
- سیدعباس‌زاده، میرصمد، *روش‌های علمی تحقیق در علوم رفتاری*، ارومیه، دانشگاه ارومیه، ۱۳۸۰.
- قمی، شیخ عباس، *بیت الاحزان*، ترجمه محمدی اشتهاردی، قم، ناصر، ۱۳۶۹.
- کلینی، محمدبن یعقوب، *اصول کافی*، تهران، اسوه، ۱۳۷۲.
- گنجی، حمزه، *بهداشت روانی*، تهران، ارسباران، ۱۳۷۶.
- مجلسی، محمدباقر، *بحارالانوار*، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۹۸۳ م، ج ۵۸.
- محمدرضا، تقوی، «روایی و اعتبار پرسش‌نامه سلامت عمومی»، *انجمن روان‌شناسی*، ش ۲۰، ۱۳۸۰.
- محمدی ری‌شهری، محمد، *میزان الحکمه*، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، چ چهارم، ۱۳۷۲.
- مصباح، محمدتقی، *جامی از زلال کوثر*، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۱.
- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، *تفسیر نمونه*، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۶، ج ۲۶.
- میرصمد سیدعباس‌زاده، *روش‌های علمی تحقیق در علوم رفتاری*، ارومیه، دانشگاه ارومیه، ۱۳۸۰.

- میلانی فر، بهروز، *بهداشت روانی*، تهران، بی نا، چ چهارم، ۱۳۷۴.
- نراقی، محمدمهدی، *جامع السعادات*، نجف اشرف، مطبعة الزهراء سلام الله علیها، ۱۳۶۸ ق.
- نرم افزار دفتر تبلیغات اسلامی، محمدباقر مجلسی، *بحار الانوار*.
- نرم افزار نور ۲، کلینی، *اصول کافی*.
- نرم افزار نور ۲، محمدباقر مجلسی، *بحار الانوار*.
- نرم افزار نور ۲، محمدبن حسن حر عاملی، *وسایل الشیعه*.
- هومن، حیدر علی، *اندازه گیری های روانی و تربیتی و فن تهیه تست (با تجدید نظر کلی)*، تهران، پارسا، چ نهم، ۱۳۷۴
- هومن، حیدر علی، *شناخت روش علمی در علوم رفتاری (پایه های پژوهش)*، تهران، پارسا، چ دوم، ۱۳۷۴.
- نرم افزاری نور ۲، حسن بن ابوالحسن دیلمی، *اعلام الدین*، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، قم، ۱۴۰۸ ق.